

Nieuwsbrief European Invertebrate Survey - Nederland, 17: 3-22.

Het voorkomen van het genus *Platycheirus* (Diptera: Syrphidae) in Nederland

Jaap van der Linden

Inleiding

Hoewel verscheidene soorten van het genus *Platycheirus* Lepeletier & Serville, 1828, tot de meer algemene soorten zweefvliegen van ons land behoren, is er nog relatief weinig over de oecologie van dit genus bekend. Het betreft een groep kleine, vaak onopvallend gekleurde vliegen, die ook door hun gedrag niet snel opgemerkt worden.

De mannetjes zweven laag boven de grond, vlak boven of tussen de vegetatie, terwijl de wijfjes meestal op bloemen of bladeren zitten. Een aantal soorten vliegt alleen in het voorjaar en wordt alleen daardoor al snel over het hoofd gezien.

Vaak worden soorten van dit genus aangetroffen op bloemen van windbestuivers (d.w.z. planten die voor hun bestuiving hoofdzakelijk zijn aangewezen op de wind). Onderzoek naar de darminhoud en veldobservaties (van der Goot & Grabrandt, 1970; Leereveld, 1982) hebben uitgewezen, dat verschillende soorten (*P. angustatus*, *P. clypeatus*, *P. fulviventris*, *P. immarginatus* en *P. scambus*) zich bijna alleen met het stuifmeel van weegbree (*Plantago* spp.), grassen (Gramineae) en cypergrassen (Cyperaceae) voeden, en wel voornamelijk in de vroege ochtenduren. Enkele andere soorten (*P. albimanus*, *P. manicatus*, *P. peltatus* en *P. scutatus*) bleken stuifmeel van een grote verscheidenheid aan planten te bevatten en leven waarschijnlijk ook voor een deel van nectar.

Wat deze groep nog minder toegankelijk maakt, is het feit dat de soorten, oppervlakkig gezien, nogal op elkaar lijken. De mannetjes zijn met behulp van goede determinatie-literatuur (bv. van der Goot, 1981) en loupe of binoculair vaak nog wel op de juiste soort te brengen vanwege hun kenmerkende voorpoten. De wijfjes echter leveren met de bestaande tabellen vaak problemen op.

Om aan deze problemen tegemoet te komen heb ik een nieuwe tabel samengesteld, waarbij de prioriteit lag bij het met zekerheid kunnen determineren van de wijfjes. Alle kenmerken, waarvan mij is gebleken dat ze bruikbaar zijn om soorten te onderscheiden, zijn erin opgenomen. Deels betreft dit kenmerken die men ook in andere tabellen tegenkomt, er zijn echter ook een aantal nieuwe kenmerken toegevoegd.

Met behulp van deze tabel heb ik in verscheidene openbare en particuliere collecties (zie tabel 1) alle exemplaren van *Platycheirus*-soorten qua determinatie gecontroleerd. De gegevens op de etiketten werden toegevoegd aan het bestand van de E.I.S.-Nederland. Hieruit konden per soort een verspreidingskaart en een vliegtijd-diagram gemaakt worden. Om het opnemen van verkeerd gedetermineerde exemplaren te vermijden heb ik hierbij geen literatuur-gegevens gebruikt. De eenheid waarmee gewerkt is, is de vangsteenheid (of vangst). Dit zijn alle exemplaren van één soort en één geslacht, verzameld op één dag door één persoon en bewaard in één collectie. In totaal werden bijna 6200 vangsten geregistreerd.

De kaarten en grafieken geven een inzicht, waar en wanneer men een soort kan verwachten. Ik hoop dat ze een aanleiding zullen zijn voor een vermeerdering van de interesse voor dit genus. Op een totaalkaart (fig. 28) ziet u de hokken waarvan ik geen of weinig gegevens van had: grote delen van Zeeland, Noord-Brabant, de Flevopolders, Overijssel en Groningen zijn nog niet goed onderzocht. Hoewel dit kaartje een enigszins verouderd beeld geeft omdat ik sinds het maken ervan nog de gegevens van enkele collecties (o.a. Hogendijk en Verhaak) aan het bestand heb toegevoegd, ontvang ik graag meer gegevens van deze gebieden. Ook als men zeldzame soorten van dit geslacht in zijn/haar collectie heeft wil ik dit graag

vernemen en indien er determinatie-problemen zijn kunt u gerust contact met mij opnemen.

Aanwijzingen voor het gebruik van de tabel

In deze tabel wordt per splitsing een groot aantal kenmerken genoemd. Het is van belang deze alle te bekijken, daar het, door variatie binnen een soort, mogelijk is dat een exemplaar niet alle beschreven kenmerken vertoont. Men dient steeds die mogelijkheid te kiezen, waarmee de meeste kenmerken in overeenstemming zijn. Vorm en beharing zijn over het algemeen minder variabel en dus betrouwbaarder dan kleurpatronen. Het verdient aanbeveling bij de determinatie gebruik te maken van een binoculair (vergroting 20x tot 40x), daar een aantal kenmerken de gewone loupe-vergroting (10x) te boven gaat of bij binoculair zicht beter te zien is.

In deze tabel worden mannetjes en wijfjes niet, zoals gebruikelijk in tabellen van dit genus, in aparte delen behandeld. Dit heb ik gedaan omdat veel kenmerken voor beide geslachten gelden en ze vaak samen op één plaats gevangen worden. Hier worden steeds kenmerken, die voor beide geslachten gelden eerst genoemd; daarna volgen kenmerken die alleen mannetjes (m) of wijfjes (w) bezitten. De mannetjes verschillen van de wijfjes in het feit dat de facetogen elkaar bij de mannetjes bovenop de kop raken. Voorts hebben de mannetjes over het algemeen een smaller achterlijf en afgeplatte voorpoten met een specifieke beharing en tekening. Een apart geval vormen de melanistische dieren, die een geheel zwart achterlijf vaak combineren met kenmerken van mannetjes (een smal achterlijf) en wijfjes (gescheiden ogen).

Vaak zijn de voorpoten intermediair aan die van mannetjes en wijfjes. Over het ontstaan van deze afwijking is mij niets bekend. Melanistische exemplaren zijn door mij aangetroffen bij *P. clypeatus* (20x), *P. albimanus* (7x), *P. scutatus* (2x), *P. peltatus* (1x) en *P. fulviventris* (1x). Ondanks het ontbreken van de achterlijfs-vlekken moet het mogelijk zijn deze exemplaren met de tabel te determineren.

Voor het grootste deel van de gebruikte termen verwijs ik naar van der Goot (1981). De poten heb ik in arabische cijfers genummerd, beginnend aan de kopzijde. De achterlijfs-segmenten zijn in Romeinse cijfers genummerd, beginnend bij de aanhechting aan het borststuk. Notopleuron en mesopleuron zijn aangegeven in fig. 10. Bestuiving is een beharing met zeer kleine, lichte haartjes op een donkere achtergrond. Deze is het best te zien als men er enigszins schuin op kijkt.

Niet in deze tabel opgenomen, maar vanwege hun verspreiding in de omliggende landen mogelijk ook in Nederland te verwachten zijn *P. fasciculatus* Loew en *P. podagratus* Zett. Deze soorten zijn door mij niet aangetroffen in het Nederlandse materiaal van de onderzochte collecties. Van de eerste soort is aan Dusek en Laska (1982) alleen het mannetje bekend, dat veel op *P. manicatus* lijkt maar zich onderscheidt door een bosje lichte haren dichtbij de basis van tibia 3 en door de vorm van metatars 1. *P. podagratus* lijkt het meest op *P. clypeatus* en is o.a. te herkennen aan de zeer brede zwarte ringen om poten 3 en aan de kleine, bij het wijfje driehoekige achterlijfsvlekken (zie Stubbs, 1983). *P. melanopsis* Loew, die in Groot-Brittannië (Stubbs, 1983) en Frankrijk (Seguy, 1961) voorkomt, verwacht ik hier niet, daar het een echte gebergtesoort is.

Tabel 1: De opgenomen collecties. De laatste gegevens zijn opgenomen eind 1983.

Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, bevat o.a. collecties Delfos, van Doesburg sr. en jr., van Helsdingen, van der Krift (deels), van Ooststroom, Pronk, van der Voorn en van der Linden.
 Instituut voor Taxonomische Zoölogie te Amsterdam, bevat o.a. collecties van der Goot, Kabos, de Man, de Meijere, Piet, Br. Theowald (deels) en van der Wulp.
 Laboratorium voor Entomologie te Wageningen, bevat o.a. collectie Br.Theowald (deels).
 Natuur Historisch Museum Maastricht, bevat o.a. collecties Geurts en Meuffels.
 Fries Natuur Historisch Museum Leeuwarden.
 Collectie van Aartsen.
 Collectie Barendregt.
 Collectie Brugge.
 Collectie Lucas, bevat ook collecties Lambeck en van der Krift (deels).
 Collectie Prins.
 Collectie Stobbe.
 Collectie Veltman.
 Collectie E. van der Hut.
 Nog enkele andere kleine collecties, o.a. R. van der Hut, Brinkkemper en Thomas.

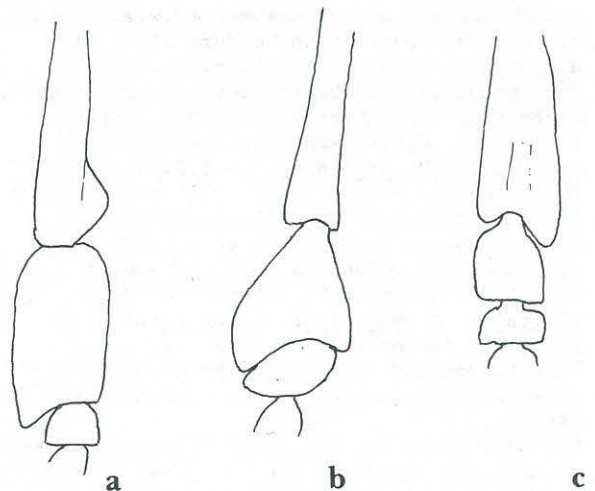

Fig. 1. Top tibia en metatars van linkerpoot 1 van mannetjes van *Platyscheirus* spp. in bovenaanzicht.- a, *P. peltatus*; b, *P. manicatus*; c, *P. clypeatus*.

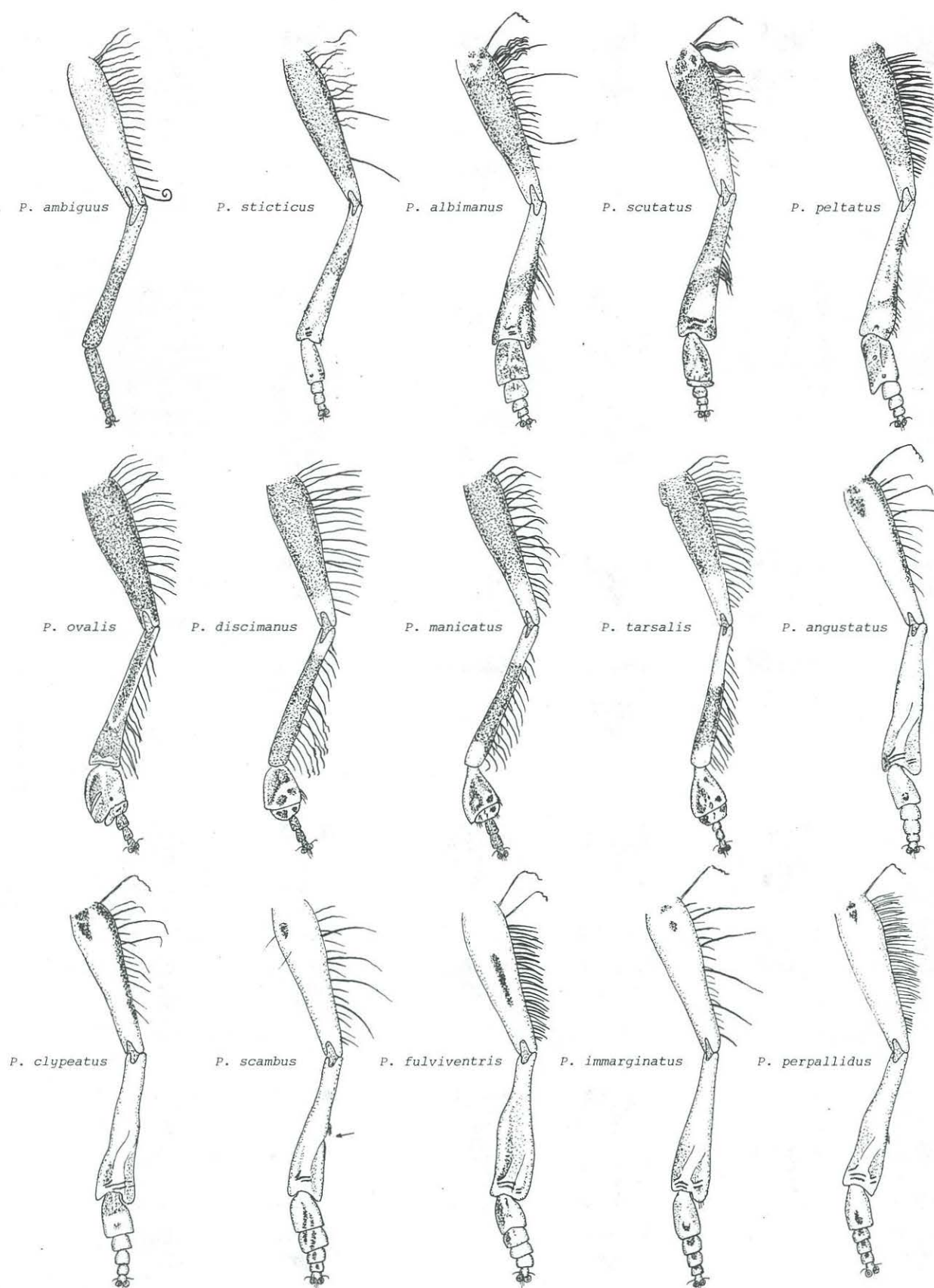

Fig. 2. Rechtersvoorpot van mannetjes van alle in Nederland voorkomende soorten van het genus *Platycheirus* in onderaanzicht.- a, *P. ambiguus*; b, *P. sticticus*; c, *P. albimanus*; d, *P. scutatus*; e, *P. peltatus*; f, *P. ovalis*; g, *P. discimanus*; h, *P. manicatus*; i, *P. tarsalis*; j, *P. angustatus*; k, *P. clypeatus*; l, *P. scambus*; m, *P. fulviventris*; n, *P. immarginatus*; p, *P. perpallidus*.

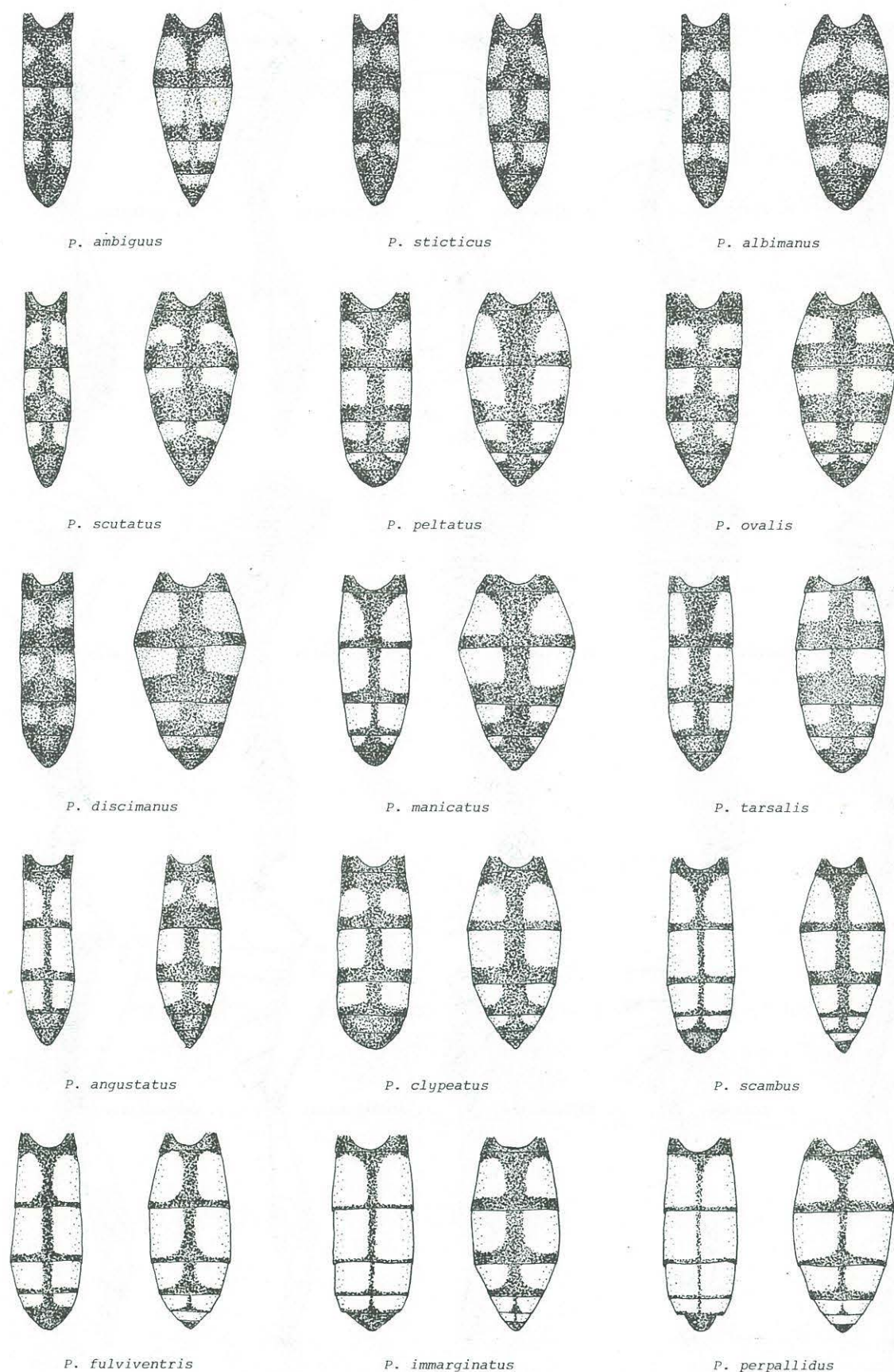
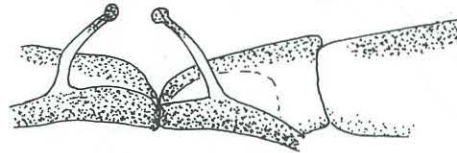

Fig. 3. Achterlijf van wijfjes (rechts) en mannetjes (links) van alle in Nederland voorkomende soorten van het genus *Platycheirus* in bovenaanzicht.- a, *P. ambiguus*; b, *P. sticticus*; c, *P. albimanus*; d, *P. scutatus*; e, *P. peltatus*; f, *P. ovalis*; g, *P. discimanus*; h, *P. manicatus*; i, *P. tarsalis*; j, *P. angustatus*; k, *P. clypeatus*; l, *P. scambus*; m, *P. fulviventris*; n, *P. immarginatus*; p, *P. perpallidus*.

Tabel voor de in Nederland voorkomende soorten van het genus *Platycheirus*

1. Derde antennelid duidelijk tweekleurig: onder geel(-rood), boven zwart (bruin).
 m: Tars 1 en tibia 1 rolrond of tars 1 verbreed en tibia 1 alleen aan de top verbreed (fig. 1a).
 w: Tibia 1 en 2 met (meer of minder duidelijke) zwarte ring en basis femur 3 geel.
 -> 2
- Derde antennelid eenkleurig zwart (bruin).
 m: Tars 1 (deels) verbreed, tibia 1 rolrond (fig. 1b) of tibia 1 vanaf de basis verbreed (fig. 1c).
 w: Tibia 1 en 2 geheel geel of basis femur 3 zwart.
 -> 7
2. m: Femur 1 met aan de top een rij zwarte borstels, waarvan de laatste gekruld is; tibia 1 en tars 1 rolrond (fig. 2a).
 w: Achterlijf met uitgebreide blauwglanzende tekening, vlekken op segment iii en vaak ook iv versmolten en in het midden met de achterrand van het segment verbonden (fig. 3a).
P. ambiguus (Fall.)
- m: Femur 1 niet met een dergelijke rij borstels, top tibia 1 en tars 1 afgeplat.
 w: Achterlijf met grijzige of gele vlekken, die niet versmolten zijn.
 -> 3
3. Kleiner dan 7,5 mm., kop duidelijk breder dan het borststuk. Achterlijfsvlekken onopvallend, grijs.
 m: Tibia 1 en metatars 1 nauwelijks verbreed, femur 1 met twee lange, zwarte borstels (fig. 2b). Gezicht en frons glimmend met kleine stofvlekken onder de ogen.
 w: Een zwarte borstelhaar op 1/4 van de top van femur 1. Kop tussen de ogen geheel glimmend, op een smal dof lijntje langs de oogrand na.
P. sticticus (Mg.)
- Meestal groter dan 7,5 mm., kop ongeveer even breed als borststuk. Achterlijfsvlekken opvallend, grijs of geel.
 m: Top van tibia 1 en metatars 1 duidelijk verbreed, femur 1 anders behaard. Gezicht en frons bestoven op de middenknobbel na.
 w: Femur 1 zonder borstelhaar of soms met meerdere borstelhaaren. Gezicht bestoven op de middenknobbel na, frons met zijvlekken.
 -> 4
4. m: Femur 1 met twee bosjes zwarte en enkele witte haren aan de basis. Achterlijf 2,8-3,8 maal zo lang als breed. Tibia 1 met donkere ribbels aan de onderzijde van de top.
 w: Notopleuron niet bestoven, achterlijf 1,9-2,3 maal zo lang als breed, met meestal 3, soms 4 vlekken paren.
 -> 5

Fig. 4. Basis pootpaar 2 van mannetje *P. scutatus*, gezien van frontaal: uitsteeksel op de trochanter.

- m: Femur 1 met gelijkmatige beharing. Achterlijf 2,3-2,5 maal zo lang als breed. Tibia 1 zonder donkere ribbels aan de onderzijde van de top.
 w: Notopleuron bestoven. Achterlijf 1,6-1,7 maal zo lang als breed, met 4 vlekken paren.
 -> 6
- 5. Achterlijfsvlekken grijs, borststuk blauw glimmend.
 m: Metatars 1 twee- tot driemaal zo lang als het tweede tarslid, femur 1 met drie zwarte borstels (fig. 2c). Trochanter 2 zonder uitsteeksel.
 w: Slechts weinig geel aan de basis van femur 3. Zijvlekken beslaan minder dan 1/2 van de breedte van het frons. Vlekken op segment iii hoekig (fig. 3c).
P. albimanus (Fabr.)
- Achterlijfsvlekken geel, borststuk groen glimmend.
 m: Metatars 1 vier- tot vijfmaal zo lang als het tweede tarslid, femur 1 zonder zwarte borstels (fig. 2d). Trochanter 2 met een uitsteeksel (fig. 4).
 w: Basis-derde van femur 3 geel. Zijvlekken beslaan ongeveer 3/4 van de breedte van het frons. Vlekken op segment iii meestal komvormig (fig. 3d).
P. scutatus (Mg.)
- 6. Achterranden achterlijfsvlekken schuin, vormen verlengd v-tjes (bij de mannetjes minder duidelijk, fig. 3e).
 m: Femur 1 van achter met een rij borstels, metatars 1 aanzienlijk breder dan het tweede tarslid (fig. 2e). Tibia 2 met een knobbel en femur 2 met een uitholling (fig. 5).
 w: Poten 1 en 2 geel met vage bruine vlekken. Zijvlekken beslaan de gehele breedte van het frons. Achterlijfsvlekken geel.
P. peltatus (Mg.)
- Achterranden achterlijfsvlekken recht, liggen in elkaars verlengde (fig. 3f).
 m: Femur 1 van achter met lange haren, geen borstels. Metatars 1 nauwelijks breder dan het tweede tarslid, ze vormen samen een ovaal plaatje (fig. 2f). Poot 2 niet aldus.
 w: Poten 1 en 2 met duidelijke zwarte ringen, met vooral aan de basis een scherpe grens tussen geel en zwart. Zijvlekken beslaan ongeveer 3/4 van de breedte van het frons. Achterlijfsvlekken roodachtig.
P. ovalis Becker

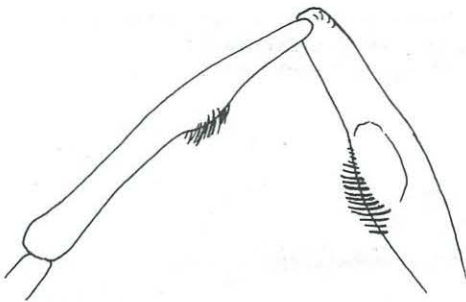

Fig. 5. Femur en tibia van rechterpoot 2 van mannetje P. peltatus, gezien van frontaal.

7. Gezicht met vooruitstekende middenknobbel en mondrand (fig. 6a, c, d of e). Achterlijfsvlekken geel of grijs. Femur 1 en 2 voor minstens 1/3 zwart.
- m: Tibia 1 rolrond en zonder donkere ribbels aan de onderzijde van de top. De eerste twee tarsleden 1 zijn duidelijk breder dan de tibia (fig. 4b). Achterlijf 2,1-2,5 maal zo lang als breed. Metatars 3 minstens 2 maal zo dik als het tweede tarslid (fig. 7).
- w: Achterlijf 1,7-2,0 maal zo lang als breed.
- > 8
- Gezicht plat (fig. 6b). Achterlijfsvlekken geel tot oranje. Femur 1 en 2 geheel geel (wijfjes) of met donkere stippen of strepen (mannetjes).
- m: Tibia 1 vanaf de basis verbreed en geleidelijk verbreed, met donkere ribbels aan de onderzijde van de top. De eerste tarsleden 1 zijn niet breder dan de tibia (fig. 1c). Achterlijf 2,5-4,3 maal zo lang als breed. Metatars 3 minder dan 2 maal zo dik als het tweede tarslid.
- w: Achterlijf 2,1-2,9 maal zo lang als breed.
- > 11

8. Achterlijfsvlekken grijs. Mondrand niet verder uitstekend dan middenknobbel (fig. 6a of c).

m: Zijvlekken op frons klein of afwezig.

-> 9

- Achterlijfsvlekken geel. Mondrand steekt duidelijk verder uit dan middenknobbel (fig. 6d of e).
- w: Zijvlekken bedekken de gehele breedte of een groot gedeelte van de breedte van het frons.

-> 10

9. Gezicht opgeblazen en geheel glimmend. Middenknobbel en mondrand steken ver uit (fig. 6c). Derde antennelid ongeveer even lang als breed.

P. discimanus Loew

- Gezicht niet opgeblazen, met een smal dof lijntje langs de oogrand of geheel bestoven op de middenknobbel na. Middenknobbel en mondrand steken vaak minder ver uit (fig. 6a). Derde antennelid duidelijk langer dan breed.

(P. sticticus of P. albimanus) -> 3

10. Borststukrug geheel bestoven, vaak met twee minder doffe lengtestrepen. Mondrand zeer sterk naar voren gerekt (fig. 6d).

m: De binnenzijde van metatars 1 is duidelijk langer dan de buitenzijde (fig. 2h). De zwarte achterranden van de rugplaten zijn smal (fig. 3h).

w: Frons geheel bestoven. Top tibia 1 en 2 en basis femur 1 en 2 zwart.

P. manicatus (Mg.)

- Borststukrug glimmend, op het bestoven notopleuron na. Mondrand minder ver naar voren gerekt (fig. 6e).

m: Beide zijden van metatars 1 ongeveer even lang (fig. 2i). Zwarte achterranden van de rugplaten breed (fig. 3i).

w: Frons glimmend met grote zijvlekken. Top tibia 1 en 2 licht gekleurd en basis femur 1 en 2 met smalle gele ring.

P. tarsalis (Schumm.)

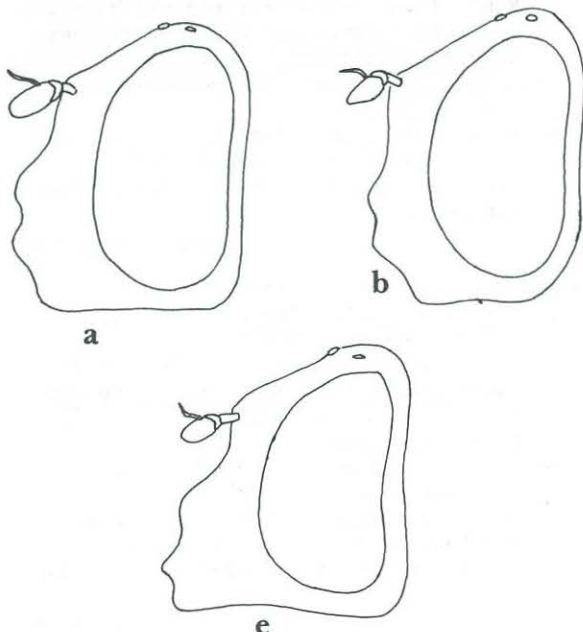

Fig. 6. Kop van wijfjes van Platyscheirus spp. in zijaanzicht.- a, P. albimanus; b, P. scambus; c, P. discimanus; d, P. manicatus; e, P. tarsalis.

11. m: Rug van achterlijfssegment v geheel zwart of met kleine gele vlekjes, zwarte achterranden van rugplaten ii tot iv breed (fig. 3j en k). Beharing op femur 1 naar de basis langer wordend en enkele witte haren aan de basis (fig. 2j en k).
 w: Beharing op femur 1 naar de basis langer wordend (fig. 8a). Rug van achterlijfssegment vi zwart of met kleine vlekjes. Femur 3 met een smalle of brede zwarte ring.

-> 12

- m: Rug van achterlijfssegment v met grote gele vlekken, zwarte achterranden van rugplaten ii tot iv minder breed (fig. 3 l, m, n en p). Femur 1 met beharing van gelijke lengte (fig. 2m en p) of met 4-6 zwarte borstels (fig. 2l en n), met of zonder witte haren aan de basis.
 w: Beharing op femur 1 niet langer wordend naar de basis, soms enkele lange witte haren aan de basis. Rug achterlijfssegment vi meestal geel. Femur 3 geheel geel of met smalle zwarte ring.

-> 13

12. Notopleuron en mesopleuron niet bestoven.

- m: Achterlijf 4,1-4,3 maal zo lang als breed. Vlekken op segment iii duidelijk langer dan breed (fig. 3j). In de onderzijde van metatars 1 een putje met een donkere rand (fig. 9a).
 w: Achterlijf 2,8-3,9 maal zo lang als breed. Rug segment v geheel zwart (fig. 3j). Femur 3 alleen aan basis en top geel.

P. angustatus (Zett.)

- Notopleuron en mesopleuron bestoven.

- m: Achterlijf 2,5 maal zo lang als breed. De vlekken op segment ii ongeveer even lang als breed (fig. 3k). Onderzijde metatars 1 soms met een holte, maar nooit met omrand putje (fig. 9b).
 w: Achterlijf 2,3-2,5 maal zo lang als breed. Rug segment v met vlekkenpaar (fig. 3k). Zwarte ring beslaat hoogstens de helft van femur 3.

P. clypeatus (Mg.)

13. Onderste helft mesopleuron niet bestoven (fig. 10).

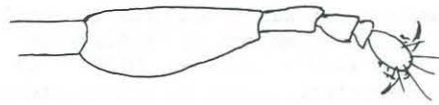
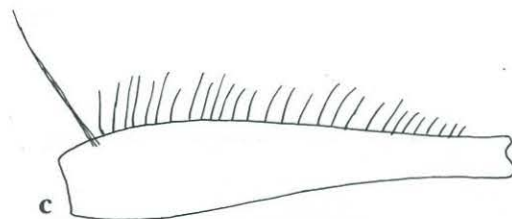
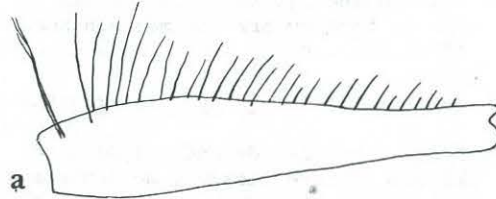
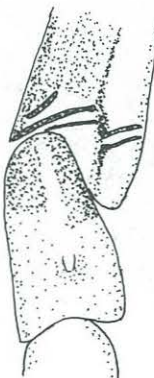
- m: Femur 1 van achter met 4-5 zwarte borstels, zonder lange witte haren aan de basis. Twee doorlopende donkere strepen aan de onderzijde van tars 1, tibia 1 met uitsnijding aan de buitenzijde (fig. 2l).
 w: Femur 1 zonder lange witte haar aan de basis, femur 3 met donkere ring.

P. scambus (Staeger)

- Mesopleuron geheel bestoven.

- m: Femur 1 zonder borstels of met 5-6 borstels, enkele witte haren aan de basis. Tars 1 met aan de onderzijde donkere vlekken, die echter niet twee doorlopende strepen vormen, tibia 1 zonder uitsnijding.
 w: Femur 1 aan de basis met enkele lange witte haren (kunnen echter afgebroken zijn) en/of femur 3 geheel geel.

-> 14

Fig. 7. Tars 3 van mannetje *P. discimanus*.Fig. 8. Linkerfemur 1 van wijfjes van *Platycheirus* spp., bovenaanzicht.- a, *P. clypeatus*; b, *P. immarginatus*; c, *P. perpallidus*.

b

a

Fig. 9. Top tibia en metatars 1 van mannetjes van *Platycheirus* spp. in onderaanzicht.- a, *P. angustatus*; b, *P. clypeatus*, -> : omrand putje.

14. m: Femur 1 met aan de onderzijde een donkere streep en aan de achterzijde dichte zwarte beharing. Tibia 1 tot het midden sterk verbreed, daarna niet meer (fig. 5m). Femur 2 zonder naar de basis wijzende haren aan de top.

w: Bestuiving boven de antenne-inplanting afwezig of duidelijk gescheiden van de (driehoekige) zijvlekken. Derde antennelid duidelijk langer dan breed en aan de boven-voorzijde met een hoek (fig. 11a). Femur 1 zonder lange witte haren.

P. fulviventris (Macq.)

- m: Femur 1 met aan de onderzijde twee kleine donkere vlekjes, de achterzijde met lichtgekleurde beharing of 5-6 zwarte borstels. Tibia 1 van basis tot top geleidelijk verbreed. Femur 2 met naar de basis wijzende haren aan de top (fig. 12).

w: Bestuiving boven de antenne-inplanting vormt één geheel met de (afgeronde) zijvlekken. Derde antennelid ongeveer even lang als breed en afgerond (fig. 11b). Femur 1 met enkele lange witte haren aan de basis (deze kunnen echter afgebroken zijn).

-> 15

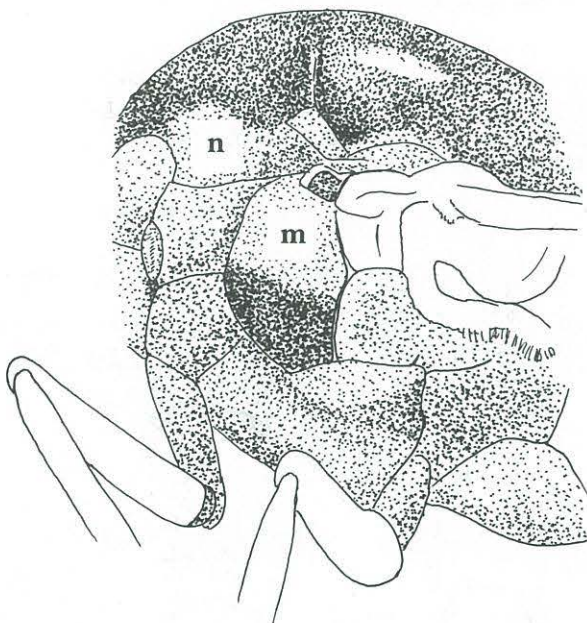

Fig. 10. Borststuk van wijfje P. scambus, zijaanzicht. n: notopleuron, m: mesopleuron.

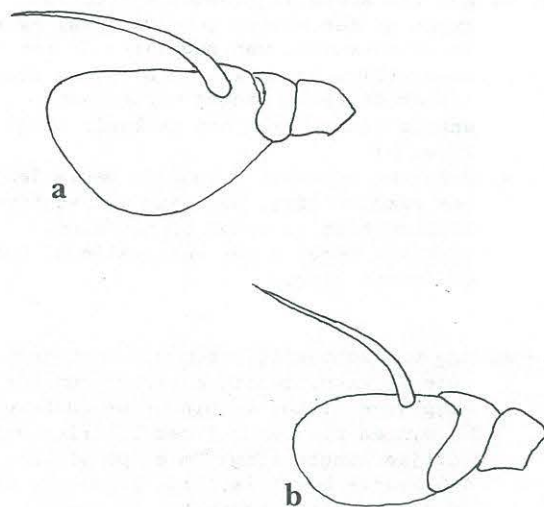

Fig. 11. Antenne van wijfjes van Platycheirus spp. in zijaanzicht.- a, P. fulviventris; b, P. immarginatus.

15. m: Femur 1 met 5-6 zwarte borstels (fig. 5n). De donkere ring beslaat minstens 2/3 van femur 3.

w: Femur 3 meestal met donkere ring. Vlekken op het achterlijf meestal vrij klein (fig. 3n). Tussen de gelijkmatige beharing op femur 1 staat naast de witte haren aan de basis een rij langere, borstelachtige haren (fig. 8b).

P. immarginatus (Zett.)

- m: Femur 1 met gelijkmatige, lichtgekleurde beharing (fig. 2p). Femur 3 met een vage donkere ring of geheel geel.

w: Femur 3 geheel geel. Vlekken op het achterlijf groter (fig. 3p). Alle beharing op femur 3 even lang, op de witte haren aan de basis na (fig. 8c).

P. perpallidus Verrall

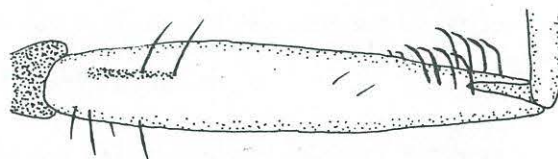

Fig. 12. Linkerfemur 2 van mannetje P. perpallidus in frontaal aanzicht.

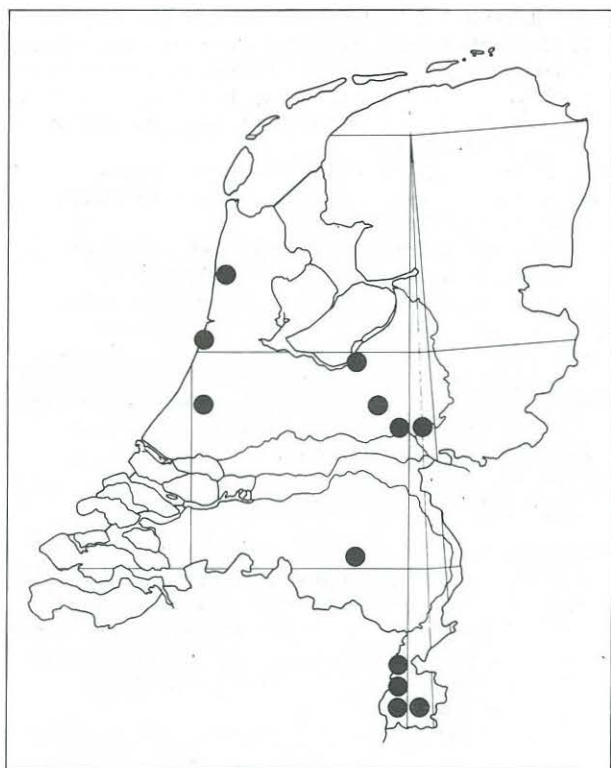

Fig. 13. *Platycheirus ambiguus*

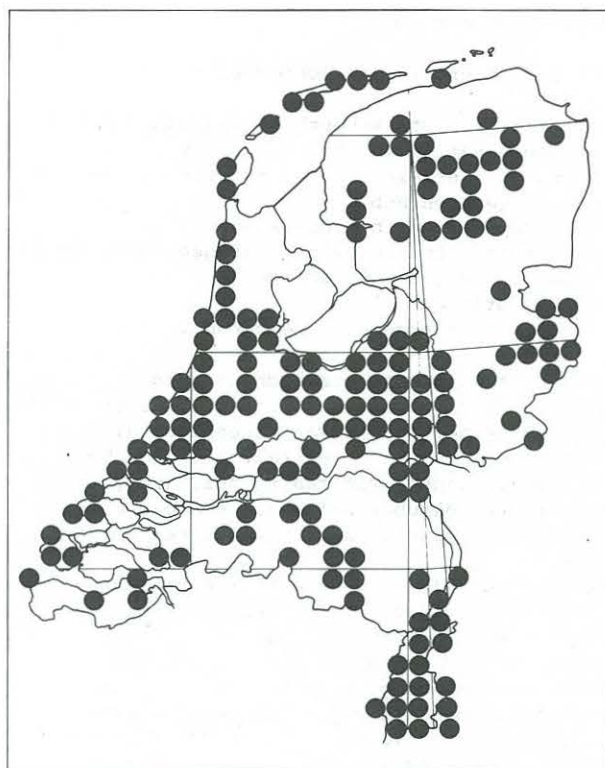

Fig. 14. *Platycheirus albimanus*

Fig. 15. *Platycheirus angustatus*

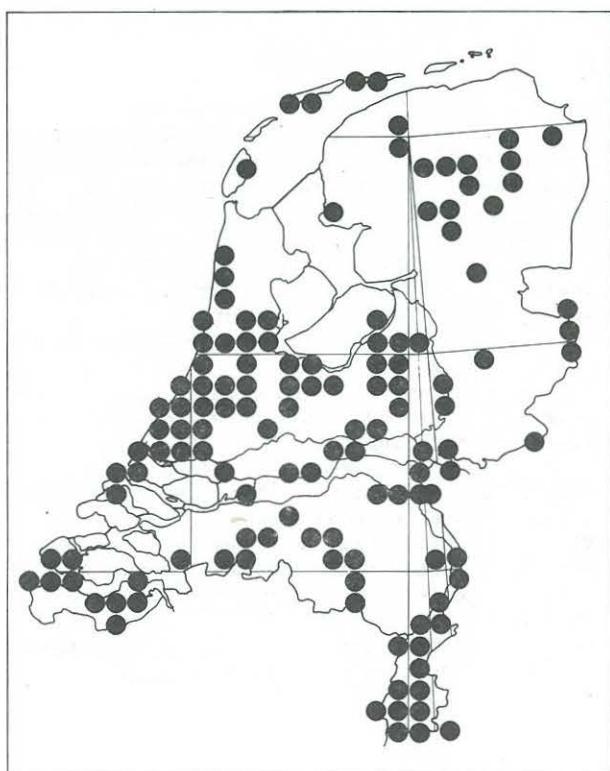
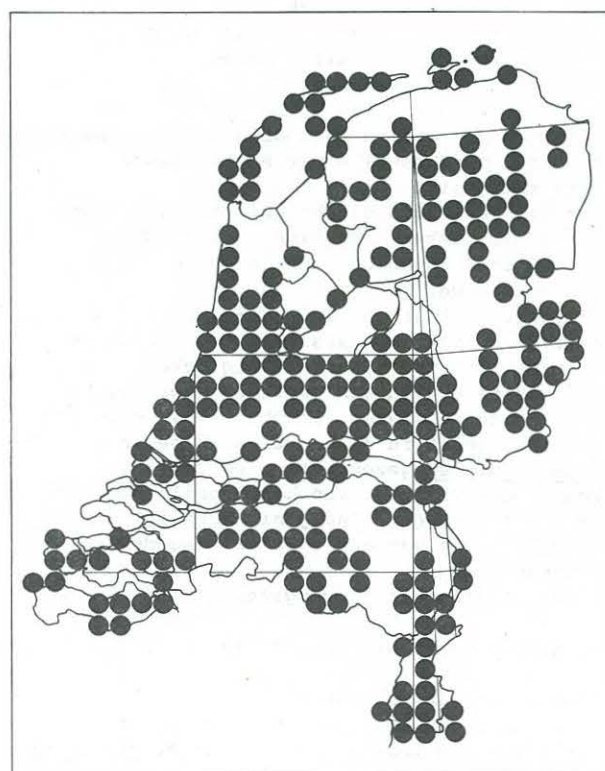

Fig. 16. *Platycheirus clypeatus*

Bespreking per soort

Van elke soort worden achtereenvolgens besproken:

- de belangrijkste kenmerken, waaronder de lengte vanaf de kop tot de punt van het abdomen van het kleinste en grootste exemplaar dat ik gemeten heb
- de verspreiding in Nederland
- het habitat (n.a.v. vindplaatsgegevens, literatuur en eigen waarnemingen)
- de vliegtijden
- de status (algemeen of zeldzaam).

De vliegtijden zijn grafisch weergegeven door iedere maand in drie decaden op te delen en per decade het aantal vangstenheden uit te zetten, ongeacht het jaartal. Hierdoor heeft de laatste decade van maart, mei, juli, augustus en oktober weliswaar een dag extra, maar het is duidelijker om welke periode het gaat.

We zien dat bij de meeste soorten de mannetjes iets eerder vliegen dan de wijfjes. De functie hiervan zou kunnen zijn, dat de mannetjes zich tegen de tijd dat de wijfjes uit de pop kruipen reeds volgegeten hebben en klaar zijn om zoveel mogelijk wijfjes te bevruchten. De soorten van (vochtige) graslanden lijken elkaar enigszins in de tijd te ontwijken (fig. 31): we zien dat *P. clypeatus* het eerst in aantal vliegt, daarna volgt *P. scambus* en dan *P. fulviventris*. Eind juni, begin juli volgt een stille tijd, die enigszins wordt opgevuld door *P. angustatus*. Daarna vliegt *P. clypeatus* weer als eerste in grote aantallen en eind augustus zijn alle soorten redelijk algemeen. *P. clypeatus* en *P. angustatus* blijven nog wat langer doorvliegen dan de andere twee soorten.

P. (Pachysphyria) ambiguus (Fallen, 1817)

Figuren 2a, 3a, 13 en 30.

Komt qua grootte (7,0 tot 8,7 mm) overeen met *P. albimanus*, maar daarvan onderscheidt het wijfje zich door de uitgebreide, blauw-glanzende achterlijfstekening. Bij het mannetje zijn tars 1 en tibia 1 rolrond, waardoor hij op een *Melanostoma* lijkt. De rij borstels op femur 1 sluit echter iedere verwarring uit.

Komt in Nederland slechts plaatselijk voor: o.a. Zuid-Limburg, de binnenduinstrand van Noord- en Zuid-Holland en langs de zuidrand van de Veluwe.

In bossen en parken, in Zuid-Limburg vooral in de bossen langs de Maas (Elsloo, Bunderbos). Over het habitat is nog weinig bekend, de vindplaatsen doen een voorkeur voor (vochtige) loofbossen vermoeden. Stubbs (1983) vermeldt dat deze soort in de buurt van bloeiende *Prunus spinosa* gezocht moet worden.

Een vroege vlieger, van half april tot half mei en één vangst eind juni. Mogelijk is er dus sprake van een (kleine) tweede generatie.

Zeldzaam, slechts 41 vangsten.

P. albimanus (Fabricius, 1781)

Figuren 2b, 3b, 6a, 14 en 32.

Deze soort met leigrijze vlekken op het achterlijf is meestal groter dan *P. sticticus* en *P. discimanus* (7,0 tot 9,2 mm). Verder is

hij daarvan te onderscheiden aan het (op de middenknobbel na) bestoven gezicht. Het wijfje kan met *P. scutatus* verward worden, maar heeft veel kleinere zijvlekken op het frons. Soms is de gele vlek op de onderkant van het derde antennelid klein.

Komt over heel Nederland verspreid voor, vooral algemeen in de duinstreek, in Zuid-Limburg en in Gelderland.

Altijd te vinden in de buurt van bomen of struikgewas, bv. bossen, boomgaarden en tuinen. In het voorjaar op bloeiende wilg. Vliegt van eind maart tot half oktober. Tijdens de eerste generatie, rond begin mei, is hij verreweg het talrijkst. Rond eind juli en eind augustus vliegen nog twee generaties, die elkaar enigszins overlappen. Algemeen, 1078 vangsten.

P. angustatus (Zetterstedt, 1843)

Figuren 2j, 3j, 9a, 15 en 31.

Lijkt veel op *P. clypeatus*, maar is vaak iets kleiner (6,5 tot 7,7 mm) en heeft een smal achterlijf met drie oranje vlekkenparen, ook het wijfje. De zijkant van het borststuk is niet bestoven en het wijfje heeft kleine zijvlekken op het frons.

Verspreid over heel Nederland gevangen, maar voornamelijk op die plaatsen, waar regelmatig verzameld is.

Wordt vaak gevangen op graslanden, waar hij samen met *P. clypeatus* en *P. scambus* voorkomt. Vaker dan deze soorten ook tussen hoog opschietende kruiden of riet te vinden.

Een soort die pas laat in het seizoen in het grootste aantal gevangen is en vliegt van eind april tot begin oktober. Drie generaties: rond begin juni, begin juli en eind augustus. De tweede generatie vliegt in de tijd dat de overige soorten van het genus (uitgezonderd *P. scutatus*) het minst talrijk zijn.

Niet algemeen (409 vangsten), meestal in kleine aantallen tegelijk gevangen. Wordt naar mijn idee snel over het hoofd gezien.

P. clypeatus (Meigen, 1822)

Figuren 1c, 2k, 3k, 8a, 9b, 16 en 31.

De lengte is sterk variabel: 6,3 tot 9,5 mm.

De achterlijfsvlekken zijn oranje en minder groot dan die van bijv. *P. scambus* of *P. fulviventris*. Ook op poten 2 en 3 bevindt zich meer zwart dan bij deze soorten, echter niet zoveel als bij *P. angustatus*, die ook een smaller achterlijf heeft. De beharing op dij 1 wordt naar de basis toe langer.

Verspreid over heel Nederland gevangen, in 73% van de onderzochte hokken.

Komt voor in vochtige tot droge grasvegetaties, bv. hooi- en weilanden, wegrmen en duinpannen. Daar vaak op bloeiende (cyper-)grassen of weegbree te vinden. In het oosten en zuiden van Nederland ook bij vennen en poeltjes.

Vliegt van half april tot begin oktober, de eerste generatie rond half mei, de tweede en derde volgen elkaar snel op in half juli en half augustus.

De algemeenste soort van het behandelde genus en één van de algemeenere zweefvliegen van Nederland, 1228 vangsten.

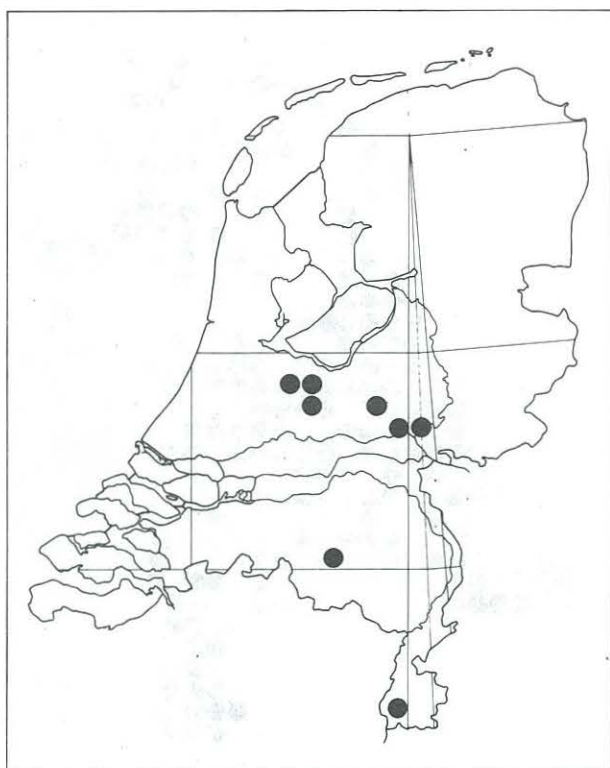

Fig. 17. *Platycheirus discimanus*

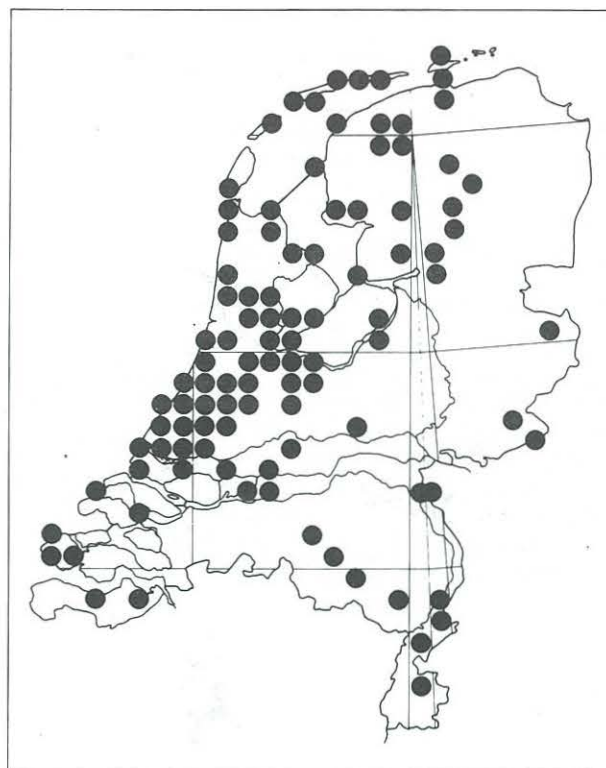

Fig. 18. *Platycheirus fulviventris*

Fig. 19. *Platycheirus immarginatus*

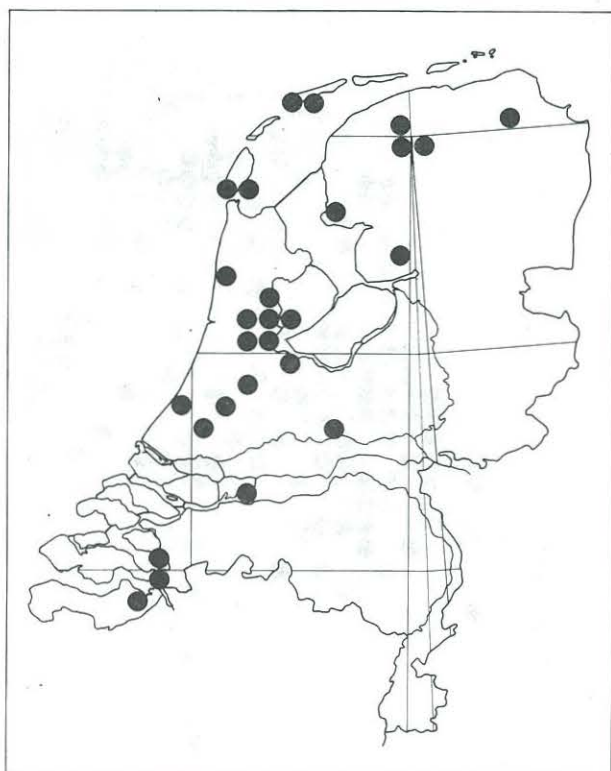
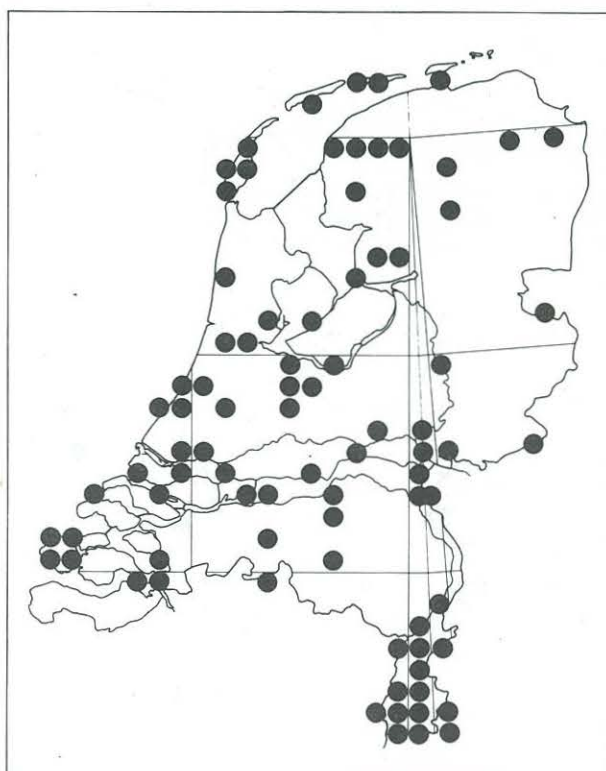
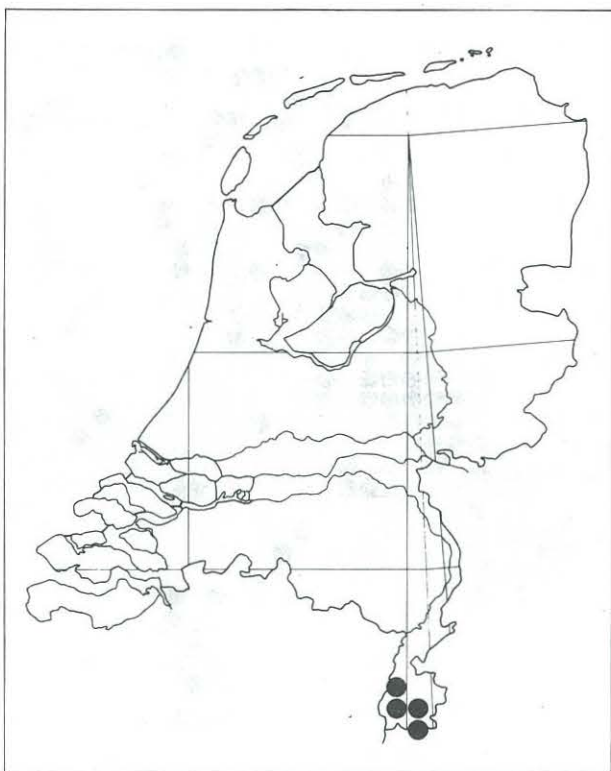
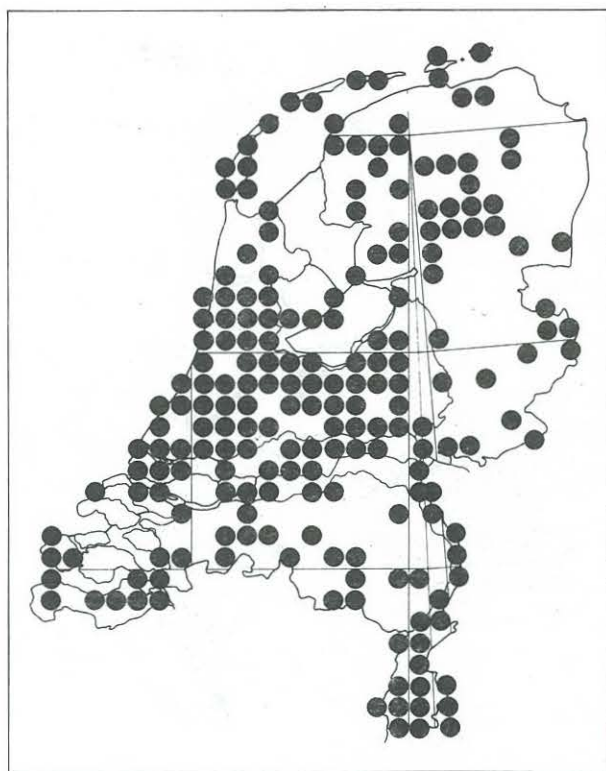
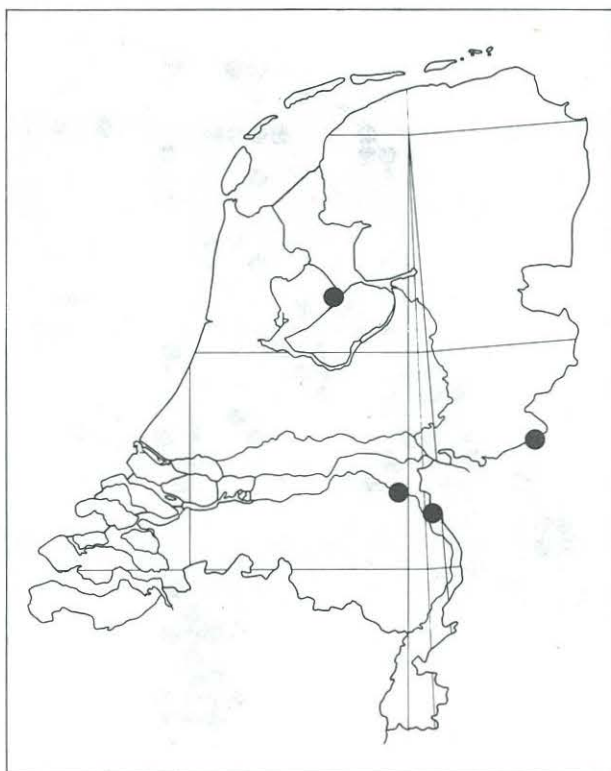
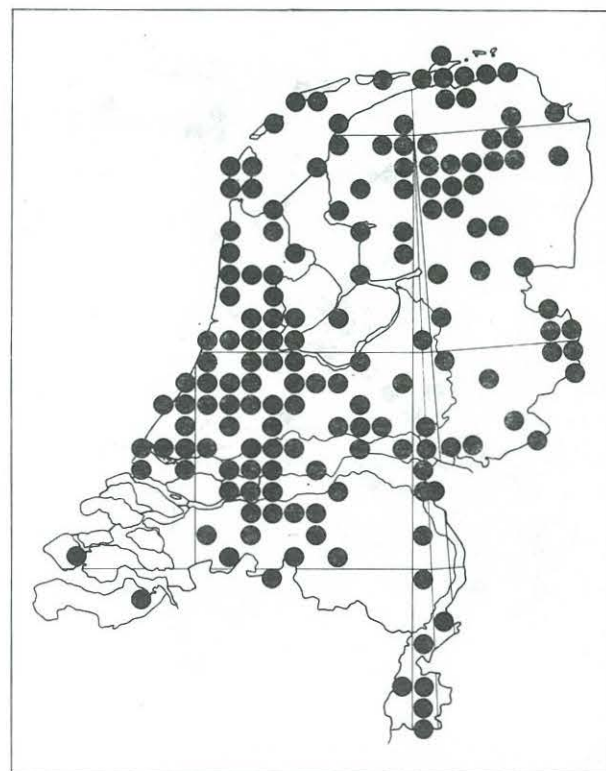

Fig. 20. *Platycheirus manicatus*

Fig. 21. *Platycheirus ovalis*Fig. 22. *Platycheirus peltatus*Fig. 23. *Platycheirus perpallidus*Fig. 24. *Platycheirus scambus*

P. discimanus Loew, 1871

Figuren 2g, 3g, 6c, 7, 17 en 30.

Een kleine soort (5,8 tot 7,4 mm) met een bolle, glimmende kop. Het achterlijf heeft rechthoekige grijze vlekken. Bij het mannetje zijn de eerste twee tarsleden breder dan de tibia en vormen samen een plaatje, dat wit afsteekt tegen de rest van de poot. Slechts op enkele plaatsen gevangen, o.a. de Veluwerand bij Arnhem, op de Utrechtse heuvelrug en rond Otterlo. Bij Best en in Zuid-Limburg elk slechts één vangst. De verspreiding lijkt enigszins op die van *P. ambiguus*, doch deze is in Zuid-Limburg talrijker en is tot op heden niet op de Utrechtse heuvelrug aangetroffen. Van *P. discimanus* zijn geen vondsten uit de binnenduinstrand bekend. Hij komt voor in loofbossen en tuinen, mogelijk alleen diegene, die binnen korte afstand van een heide-terrein liggen (zie Stubbs, 1983). Verrall (1901) vermeldt de vondst van een pop van deze soort op heide. In Nederland zijn verschillende vangsten gedaan op wilgekatjes. Een vroeg-vliegende soort: van begin april tot begin mei. Het feit, dat het grootste aantal in de eerste decade van mei gevangen is en van de volgende decade niet één vangst bekend is, vraagt om verder onderzoek: vliegt de soort dan niet meer, of is er in die periode gewoon niet naar gezocht? Zeldzaam, 64 vangsten.

P. fulviventris (Macquart, 1828)

Figuren 2m, 3m, 11a, 18 en 31.

Lengte: 7,2 tot 9,0 mm. Deze soort met zijn grote oranje-gele vlekken en geheel gele poten is niet moeilijk te herkennen. De enige verwisseling mogelijk is die met de zeldzame *P. immarginatus* en *P. perpallidus*. Het mannetje onderscheidt zich daarvan o.a. door de vorm van zijn tibia 1, het wijfje door haar grote, gehoekte derde antennelid en de relatief kleine zijvlekken op het frons. Komt voornamelijk in het noorden en westen van ons land voor. In Noord- en Zuid-Holland het meest gevangen, maar wellicht ook elders algemeen (bv. in de Flevopolders, in Zeeland of Friesland). In het binnenland slechts zeer verspreid voorkomend o.a. bij vennen. Prefereert vochtige of zelfs ondergelopen vegetaties langs meren, plassen en brede vaarten. Vaak in veengebieden. Vliegt van begin mei tot half september, is dus sterk aan de zomer gebonden. Dit houdt waarschijnlijk verband met een zuidelijk georiënteerde verspreiding in Europa. Niet algemeen (407 vangsten), maar plaatselijk in aantal te vangen.

P. immarginatus (Zetterstedt, 1849)

Figuren 2n, 3n, 8b, 11b, 19 en 31.

Het mannetje heeft zeer grote achterlijfsvlekken, zodat er nog maar smalle zwarte lijntjes overblijven. Hij lijkt daardoor enigszins op *P. fulviventris*, maar hij is over het algemeen kleiner (6,5 tot 8,9 mm) en heeft een rij zwarte borstels op de achterkant van femur 1. De beharing op femur 1 van het wijfje is hiervan een afspiegeling. Beide geslachten hebben enkele lange witte

haren aan de basis van femur 1. Op poten 3 en 2 zit vrij veel zwart en het wijfje heeft vaak kleine achterlijfsvlekken, als bij *P. clypeatus*. Tergiet 6 is echter geheel geel of geel met een zwarte streep over het midden. Van deze soort was tot nog toe slechts een beperkt aantal vindplaatsen bekend (15 volgens Barendregt, 1982). Bij onderzoek van verschillende collecties bleek echter, dat deze soort op zo'n 35 lokaties verzameld is, maar vaak niet goed werd gedetermineerd (voornamelijk wijfjes) of niet werd gepubliceerd. De vindplaatsen liggen voornamelijk in het noorden en westen van het land, met Amerongen als uitschieter in het binnenland.

Het voorkomen lijkt beperkt tot het holocene klei- en veengebied en de duinen. Daar is deze soort te vinden op moerassige plekken, langs greppels, sloten en plassen, vooral in de buurt van groter open water. Mogelijk een voorkeur voor brak water (vgl. Stubbs, 1983). Als pop overwinterend aangetroffen tussen rietstoppels.

Gevangen van begin mei tot eind september, zonder duidelijke pieken.

Een zeldzame soort, slechts 58 vangsten.

P. manicatus (Meigen, 1822)

Figuren 1b, 2h, 3h, 6d, 20 en 32.

Een grote soort (7,4 tot 9,5 mm) met een breed achterlijf met gele vlekkenparen, als bij *P. ovalis* en *P. peltatus*. De borststukrug is geheel bestoven, met langs de zijranden vaak een minder doffe lengtestreep. De mondrand is sterk naar voren gerekt en het frons is geheel bestoven. Bij het mannetje zijn de eerste twee tarsleden 1 breder dan de tibia.

Voornamelijk gevangen in Limburg, langs de grote rivieren, in het kustgebied en op de Waddeneilanden.

Deze soort heeft waarschijnlijk een voorkeur voor ruderaal terrein langs open water, opgespoten land (bv. nieuw-aangelegde IJsselmeerpolders, zie van der Goot, 1954) en buitendijkse pioniervegetaties. Het betreft voornamelijk instabiele biotopen, waar de soort slechts enkele jaren te vangen is. Evenals *P. fulviventris* een aan de zomer gebonden vliegtijd, van eind april tot half september. De eerste generatie vliegt rond eind mei, de tweede rond begin augustus. Niet algemeen, 218 vangsten.

P. ovalis Becker, 1921

Figuren 2f, 3f, 21 en 30.

De grootste soort van het genus (9,5 tot 10,7 mm), met een breed achterlijf. De borststukrug is geheel glimmend en de mondrand steekt niet zo ver uit als bij *P. manicatus*. Verwarring met *P. tarsalis* is mogelijk, doch poot 1 van het mannetje is anders gevormd, terwijl bij het wijfje de basis van dij 3 geel is. *P. tarsalis* is over het algemeen ook iets kleiner, heeft een smaller achterlijf en geheel donkere antennen. Van *P. peltatus* is *P. ovalis* te onderscheiden aan de recht afgesneden, enigszins roodachtige achterlijfsvlekken.

Alleen in Zuid-Limburg gevangen: o.a. Vijlenerbos, Malensbos, Savelsbos en bij Cadier en Keer.

In bossen, meer dan P. tarsalis in het zuidoosten van Zuid-Limburg. Van der Goot (1972) meldt een massaal vliegen boven bosbes door de mannetjes van deze soort op 18.v.1970. Een echte voorjaarssoort, vliegtijd van begin mei tot eind mei en één junivangst. Zeldzaam (38 vangsten), maar soms in aantal te vangen.

P. peltatus (Meigen, 1822)

Figuren 1a, 2e, 3e, 5, 22 en 32.
Nog een soort met een breed achterlijf, als P. manicatus en P. ovalis. De meeste exemplaren zijn vrij groot, er komen echter ook tamelijk kleine exemplaren voor (8,1 tot 10,1 mm). De achterlijfsvlekken zijn schuin afgesneden, waarbij de binnenste punt naar achteren wijst. Dij 1 van het mannetje heeft een rij zwarte borstels en het eerste tarslid 1 is veel breder dan het tweede. Het wijfje heeft weinig zwart op de poten.
Is verspreid over het hele land gevangen. Bossen, ruigten, bermen, vochtige hooilanden en andere plekken met hoog opschietende kruiden.
Vliegtijd van begin april tot eind oktober. De eerste generatie vliegt rond eind mei, de tweede rond half augustus.
Algemeen, 997 vangsten.

P. perpallidus Verrall, 1901

Tabel 2, figuren 2p, 3p, 8c, 12 en 23.
Lengte: 7,6 tot 8,7 mm. Het mannetje heeft veel weg van P. fulviventris en P. immarginatus, maar de witte haren aan de basis en de gelijkmatige, lichtgekleurde beharing op de rest van femur 1 sluiten deze soorten uit. Het wijfje heeft een beharing op femur 1 die enigszins lijkt op die van het mannetje, veel bestuiving op het frons en een klein derde antennelid. De achterlijfsvlekken zijn ongeveer even groot als die van P. fulviventris.
Aan de reeds bekende vindplaatsen Overasselt en Winterswijk kan ik na controle op determinatie van de collectie van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden nog de volgende toevoegen: Bleijenbeek en Lelystad (Flevostad volgens het etiket). Drie van de vier vindplaatsen betreffen (voedselarme) vennen of veengebieden in het oosten van het land. De vindplaats in de Flevopolders valt daarbuiten, het betreft echter één mannetje, dat daar vlak na de drooglegging van de polders verzameld werd. Volgens Stubbs (1983) wordt deze soort veel op zegges gevonden.
Over de vliegtijden valt aan de hand van dit aantal vangsten weinig te zeggen.
Zeer zeldzaam, 7 vangsten. De vangsten in de drie opeenvolgende jaren 1958, 1959 en 1960 doen vermoeden dat het voorkomen een invasie-achtig karakter draagt. Daarbij zou de soort zich af en toe uit West-Duitsland in westelijke richting kunnen uitbreiden. De éénmalige vondst in de Flevopolders ondersteunt dit vermoeden, het zou een "doorschieter" kunnen betreffen. Geregeld bezoek van voor deze soort geschikte biotopen is nodig om over deze kwestie wat meer duidelijkheid te krijgen.

P. scambus (Staeger, 1843)

Figuren 2l, 3l, 6b, 10, 24 en 31.
Een vrij grote soort (8,4 tot 9,7 mm) met oranje vlekken op het achterlijf. Het mannetje heeft een rij zwarte borstels op femur 1 en lijkt daardoor op P. immarginatus. Hij is echter meestal groter en heeft geen witte haren aan de basis van femur 1. Bij mannetje en wijfje is de onderste helft van het notopleuron niet bestoven.
Komt in het hele land voor, maar is in het westen en noorden talrijker. Opvallend weinig vangsten in Zeeland.
Te vinden op vochtige graslanden, in bermen en in oevervegetaties. Daar vaak op bloeiende (cyper-)grassen (bv. grote vossenstaart, Alopecurus pratensis) of weegbree.
Vliegt van half april tot eind september, de eerste generatie rond eind mei, de tweede rond half augustus.
Algemeen, 603 vangsten.

P. scutatus (Meigen, 1822)

Figuren 2d, 3d, 4, 25 en 32.
Heeft een smal achterlijf met gele vlekkenparen, waarvan het voorste vaak komma-vormig is. De lengte is zeer variabel: 5,3 tot 9,4 mm. Bij de mannetjes is het tweede tarslid 1 zeer kort en breed en zit er een uitsteeksel op trochanter 2. De zijvlekken op het frons van het wijfje raken elkaar bijna.
Komt in het hele land voor, het meest gevangen in de duinstreek, in Zuid-Limburg en Gelderland.
Komt voor in bossen, struikgewas, parken, boomgaarden en tuinen. Daar vaak samen met P. albimanus, waarvan het verspreidingskaartje dan ook veel overeenkomst vertoont met dat van P. scutatus. Ook op bloeiende wilg aangetroffen.
Vliegt van half maart tot begin november en is hiermee de langst vliegende soort van het geslacht. De eerste generatie vliegt echter pas eind mei in grote aantallen, duidelijk na de piek van P. albimanus. Het grootste aantal vangsten wordt pas eind augustus bereikt, wat samenvalt met de (kleine) derde generatie van P. albimanus. Hiertussen bevindt zich nog een kleine tweede generatie, rond begin juli, welke overlap vertoont met de overige generaties.
Algemeen, 970 vangsten.

P. sticticus (Meigen, 1822)

Tabel 2, figuren 2b, 3b en 26.
Een kleine (6,6 tot 7,3 mm) en onopvallende Platycleirus-soort met onduidelijke grijze achterlijfsvlekken en een naar verhouding grote kop. Bij het mannetje zijn de voorpoten nauwelijks verbreed en is femur 1 voorzien van twee lange borstels. Het wijfje heeft daar ook een borstelhaar. Beide geslachten hebben kleine stofvlekken op het voorhoofd. De gele vlek op de onderkant van het derde antennelid is soms klein of afwezig.
Alleen in Zuid-Limburg: Savelsbos, Bunderbos en Geulhem.
In bossen.
Zeer zeldzaam, 3 vangsten.

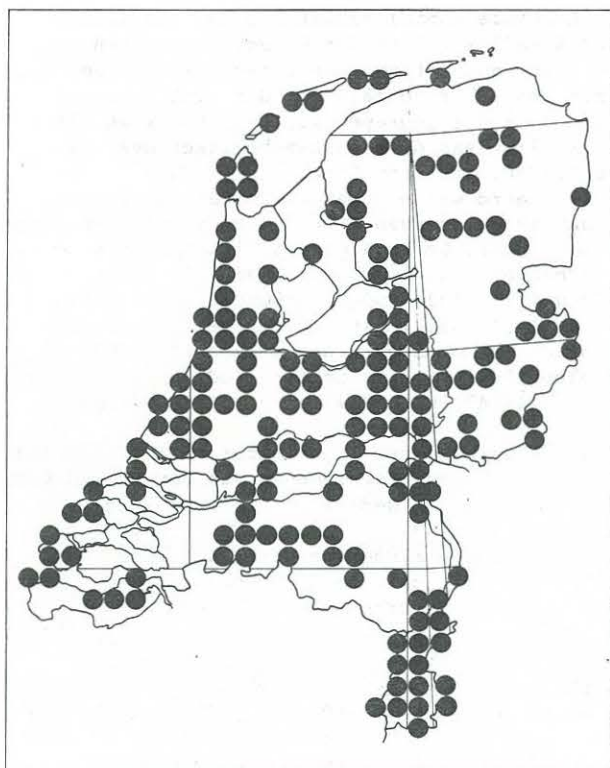

Fig. 25. *Platycheirus scutatus*

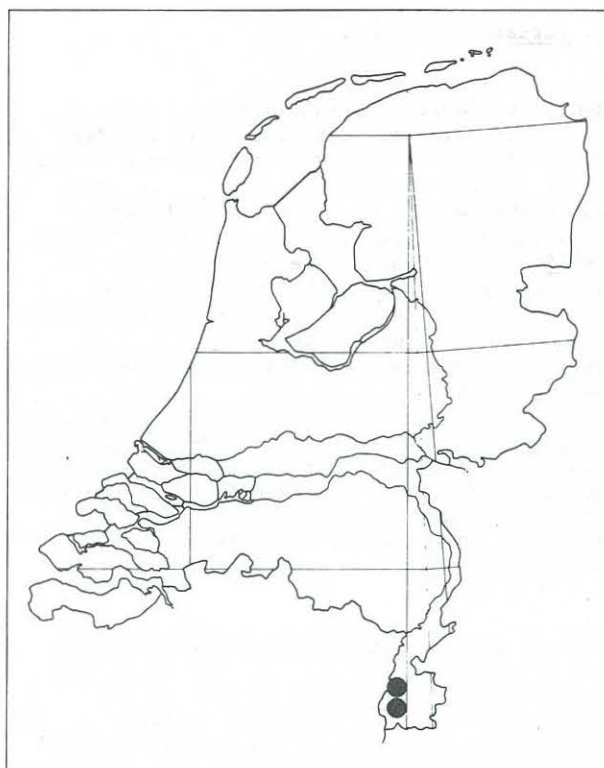

Fig. 26. *Platycheirus sticticus*

Fig. 27. *Platycheirus tarsalis*

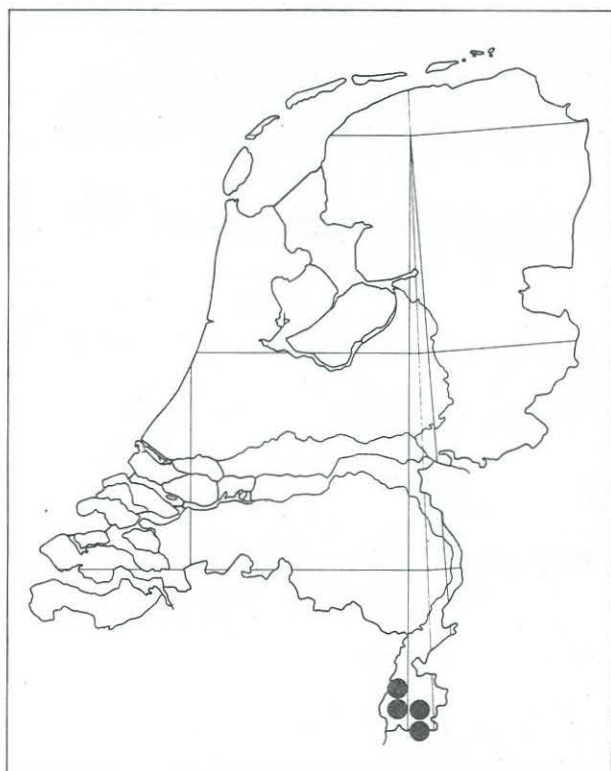
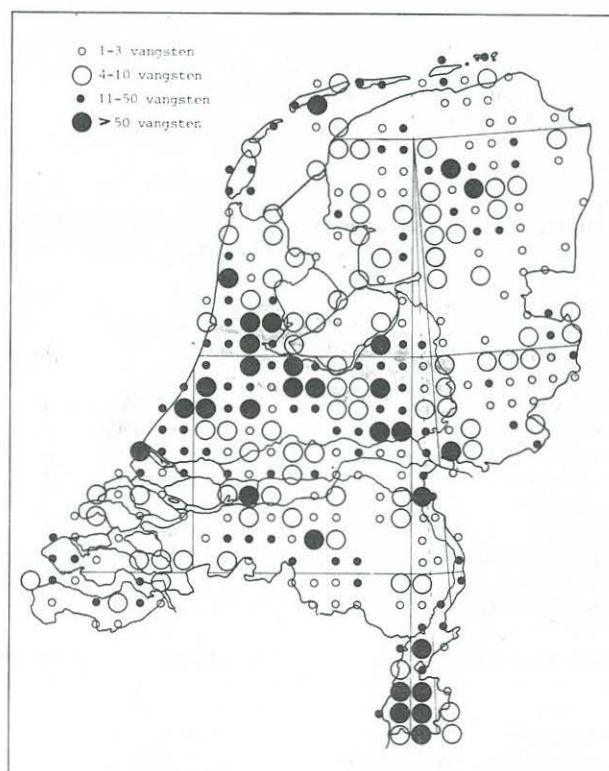

Fig. 28. Alle vangsten van *Platycheirus*: 6175 vangsten in 339 hokken.

P. tarsalis (Schummel, 1836)

Figuren 2i, 3i, 6e, 27 en 30.

Een grote soort (7,5 tot 10,3) met gele achterlijfsvlekken. Het achterlijf is vaak minder breed dan bij overeenkomstige soorten. Beide geslachten zijn van P. manicatus te onderscheiden aan de minder ver uitstekende mondrand en de glimmende borststukrug. Van P. ovalis is het mannetje te onderscheiden aan het eerste pootpaar en het wijfje aan de (bijna) geheel zwarte basis van femur 3 en het geheel donkere derde antennelid. Alleen in Zuid-Limburg: o.a. Elsloo, Geulle en Cadier en Keer.

Komt voor in (vochtige) loofbossen, meer dan P. ovalis in het westen van Zuid-Limburg. Een echte voorjaarssoort, vliegtijd van eind april tot eind mei. Het exemplaar op 7 juli zou op een tweede generatie kunnen duiden. Zeldzaam, 59 vangsten, maar plaatselijk in aantal te vangen.

Toe- of afname gedurende de laatste decennia

Vanuit natuurbeschermings-oogpunt is het interessant met de beschikbare gegevens ook te onderzoeken of de soorten van het behandelde genus voor- of achteruit gegaan zijn in de loop der jaren. Het landschap van Nederland is in de laatste eeuw nogal veranderd en mogelijk hebben sommige soorten zich daardoor kunnen uitbreiden of zijn juist teruggedrongen of zelfs uitgestorven.

Omdat in de loop der jaren het aantal mensen, dat zweefvliegen verzamelde en de intensiteit, waarmee dat gebeurde, nogal wisselde, is het niet mogelijk het aantal vangsten in verschillende perioden zonder meer te vergelijken. Daarom vindt u in tabel 3 naast het aantal vangsten per soort per periode ook het percentage, dat dit aantal is van het totale aantal vangsten van het genus in die periode. Naarmate het totaal aantal vangsten toeneemt is de betrouwbaarheid groter, vandaar dat de perioden tussen 1870 en 1940 (met ieder minder dan 100 vangsten per 10 jaar) zijn samengevoegd.

Het totale aantal vangsten wordt dus alleen afhankelijk gezien van de activiteit van de vangers en niet van een werkelijke toename van het genus als totaal. Dat dit niet helemaal uit de lucht gegrepen is, blijkt als we de verdeling van de vangsten bekijken over de perioden, die door Barendregt (1985) gehanteerd worden (met uitzondering van het jaar 1984, waarvan door mij geen gegevens zijn opgenomen). De totale aantallen vangsten verhouden zich in de perioden vóór 1900, 1900-1930, 1930-1960 en 1960-1983 als 0,5: 1,9: 14,1: 45,7. Dit komt dicht in de buurt van de verhouding tussen de aantallen van de *Helophilus*-groep in deze perioden, namelijk 1: 2,3: 14: 47 (met 1984 erbij, zie Barendregt, 1985).

Ook de percentages zijn echter niet geheel los te zien van de geschiedenis van het vangen van zweefvliegen in Nederland. Zo werd in de periode 1870-1939 voornamelijk verzameld in het westen en midden van het land (zie fig. 30). Dit had een relatief groot aantal vangsten van soorten van vochtige milieus (P. clypeatus, P. fulviventrus en P. immarginatus) en weinig van soorten als P. albimanus, P. manicatus en P. scutatus tot gevolg. Zo zullen ook in andere perioden de verhoudingen tussen de soorten voor een deel afhangen van de woon- en vakantieplaatsen van de verzamelaars. Pas in de 60-er jaren werd het vangen van zweefvliegen (o.a. in de jeugdbonden voor natuurstudie) in groter kring bekend. Er werden niet alleen veel meer exemplaren gevangen, maar er werd ook op andere tijden van het jaar en op andere plaatsen verzameld en er werd meer dan voordien op zeldzaamheden geaasd. Dit had tot gevolg dat vele nieuwe soorten en nieuwe vindplaatsen van zeldzame soorten werden ontdekt. Dit verklaart het grote aantal vangsten van P. ambiguus, P. discimanus, P. ovalis en P. tarsalis in de 60-er en 70-er jaren.

Dit in aanmerking genomen blijven slechts drie soorten over waarvan de aantallen met enige waarschijnlijkheid in de loop der jaren veranderd zijn: P. fulviventrus lijkt toegenomen en P. manicatus en P. peltatus lijken afgenomen te zijn. De toename van P. fulviventrus is verheugend, over de oorzaak

Tabel 2: De vangstgegevens van de twee zeldzaamste soorten van het genus Platycheirus in Nederland. ex. = aantal exemplaren, gesl. = geslacht (m= mannetje, w= wijfje).

P. perpallidus

vindplaats	datum	ex.	gesl.	verzamelaar	collectie
Flevostad	12.v.1959	1	m	Overduin	R.M.N.H.
Winterswijk, Wooldse Veen	1.viii.1958	1	m	van der Goot	Z.M.A.
Overasselt, Merelven	24.viii.1960	2	w	idem	van Aartsen
idem	idem	1	w	idem	Z.M.A.
idem	idem	1	m	idem	idem
idem	idem	1	m	idem	Lucas
Bleijenbeek	6.vii.1967	1	w	Geijskes	R.M.N.H.

P. sticticus

vindplaats	datum	ex.	gesl.	vanger	collectie
Bunde	16.vi.1966	1	m	van Aartsen	van Aartsen
Geulhem	23.vi.1946	1	m	van Doesburg	R.M.N.H.
Rijckholt, Savelsbos	2.v.1966	1	w	Lucas	Lucas

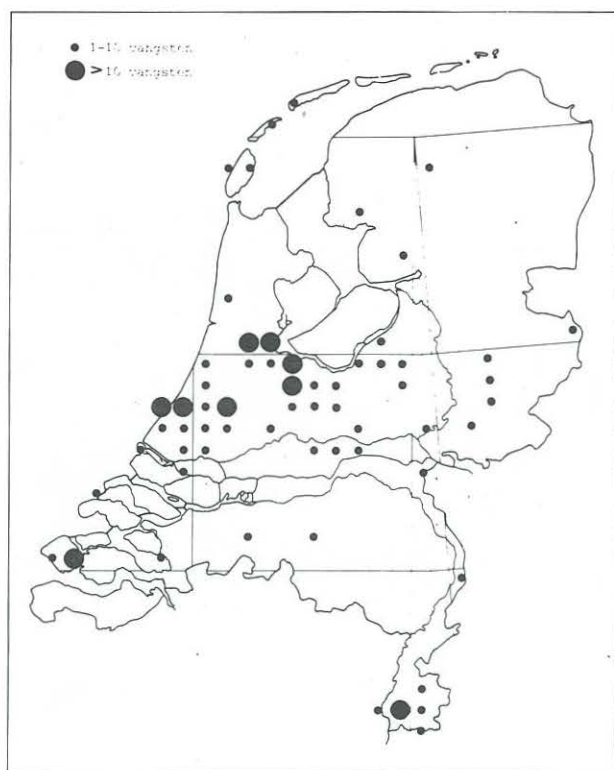

Fig. 29. Alle vangsten van *Platycheirus* in de periode 1870-1939

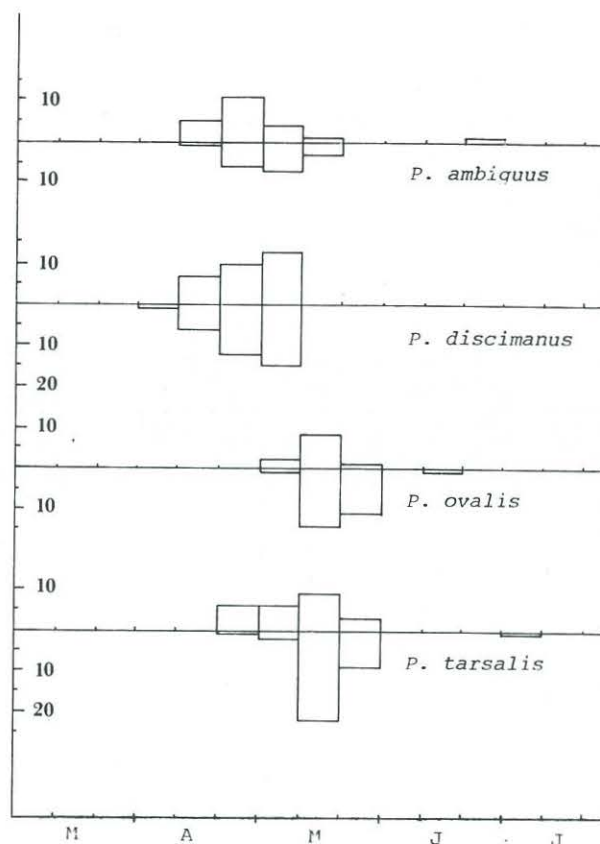

Fig. 30. Het aantal vangsten per periode van 10 of 11 dagen van de voorjaarssoorten van het genus *Platycheirus*: *P. ambiguus*, *P. discimanus*, *P. ovalis* en *P. tarsalis*. Mannetjes boven de lijn, wijfjes onder de lijn.

Tabel 3: Het aantal vangsteenheden van soorten van het genus *Platycheirus* in 6 perioden. Tussen haakjes het percentage, dat dit aantal is van het totaal aantal vangsten van het genus in die periode.

soort	voor 1940	1940-1949	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1983
<i>P. ambiguus</i>	1 (0,3)	1 (0,2)	2 (0,3)	15 (0,7)	22 (1,5)	0 (0)
<i>P. albimanus</i>	36 (12,3)	137 (21,9)	125 (18,0)	384 (18,9)	227 (15,6)	158 (15,9)
<i>P. angustatus</i>	20 (6,8)	46 (7,3)	34 (4,9)	156 (7,7)	92 (6,3)	60 (6,0)
<i>P. clypeatus</i>	82 (28,0)	100 (15,9)	156 (22,5)	349 (17,2)	282 (19,3)	241 (24,2)
<i>P. discimanus</i>	0 (0)	4 (0,6)	1 (0,1)	26 (1,3)	30 (2,0)	3 (0,3)
<i>P. fulviventris</i>	19 (6,5)	13 (2,1)	29 (4,2)	106 (5,2)	144 (9,9)	94 (9,5)
<i>P. immarginatus</i>	8 (2,7)	1 (0,2)	5 (0,7)	21 (1,0)	9 (0,6)	13 (1,3)
<i>P. manicatus</i>	8 (2,7)	38 (6,1)	32 (4,6)	75 (3,7)	36 (2,5)	24 (2,4)
<i>P. ovalis</i>	0 (0)	0 (0)	6 (0,9)	11 (0,5)	19 (1,3)	2 (0,1)
<i>P. peltatus</i>	61 (20,8)	111 (17,7)	107 (15,4)	364 (17,9)	216 (14,8)	120 (12,1)
<i>P. perpallidus</i>	0 (0)	0 (0)	2 (0,3)	5 (0,2)	0 (0)	0 (0)
<i>P. scambus</i>	35 (11,9)	36 (5,7)	101 (14,6)	196 (9,6)	110 (7,5)	120 (12,1)
<i>P. scutatus</i>	22 (7,5)	137 (21,9)	94 (13,5)	299 (14,7)	240 (16,5)	158 (15,9)
<i>P. sticticus</i>	0 (0)	1 (0,1)	0 (0)	2 (0,1)	0 (0)	0 (0)
<i>P. tarsalis</i>	1 (0,3)	2 (0,3)	0 (0)	24 (1,2)	31 (2,1)	1 (0,1)
Totaal	293	627	694	2033	1458	994

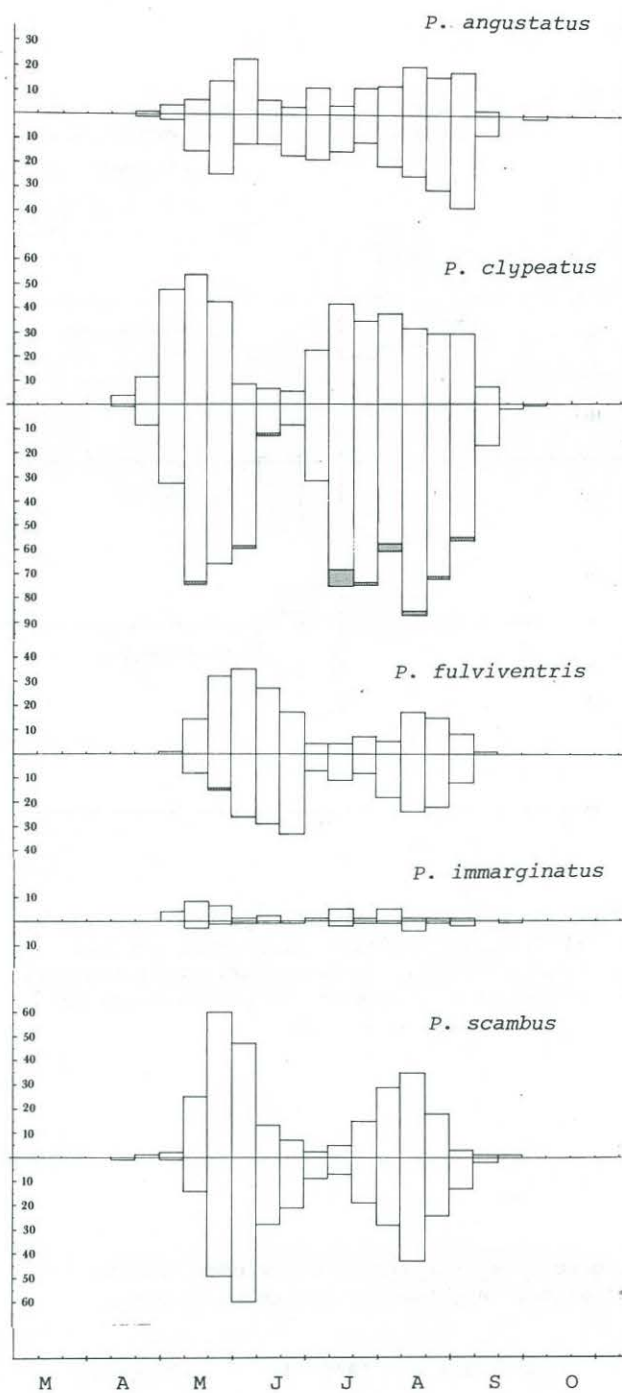

Fig. 31. Het aantal vangsten per periode van 10 of 11 dagen van de graslandsoorten van het genus *Platycheirus*: *P. angustatus*, *P. clypeatus*, *P. fulviventris*, *P. immarginatus* en *P. scambus* (voor *P. perpallidus*: zie tabel 2). Melanistische exemplaren gestippeld. Mannetjes boven de lijn, wijfjes eronder.

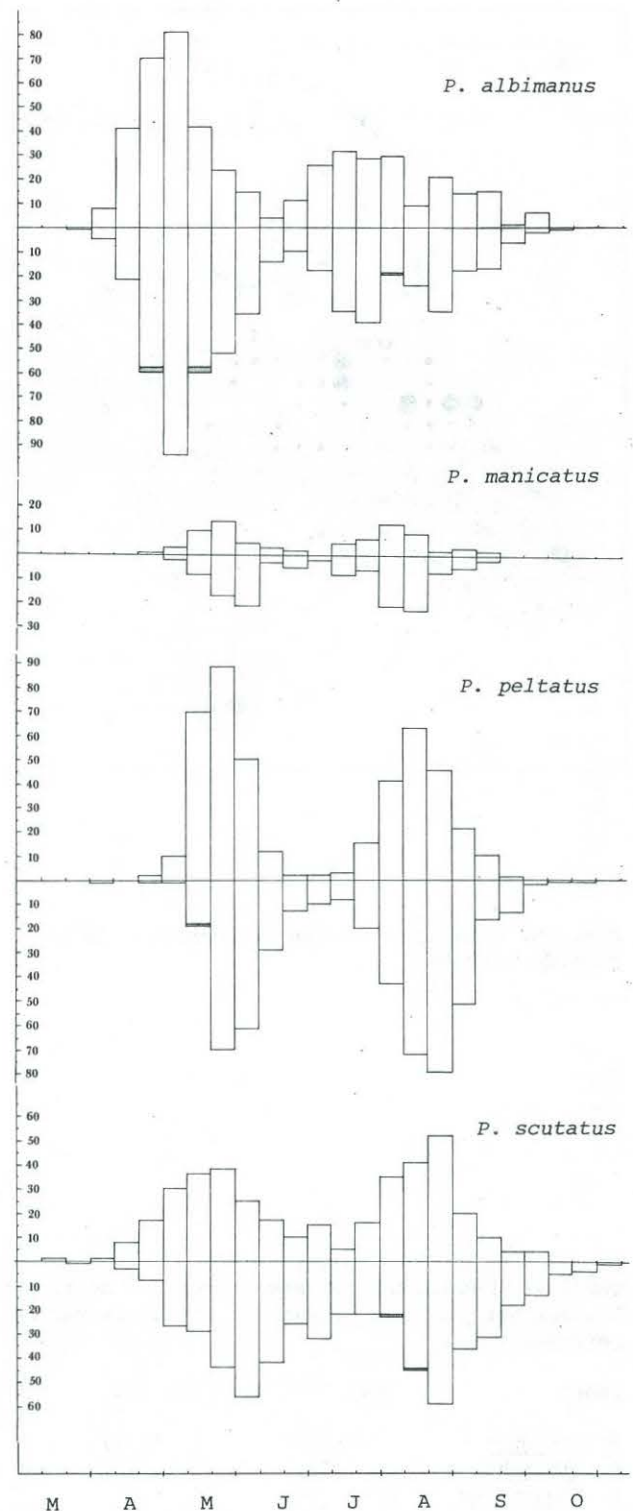

Fig. 32. Het aantal vangsten per periode van 10 of 11 dagen van de overige soorten van het genus *Platycheirus*: *P. albimanus*, *P. manicatus*, *P. peltatus* en *P. scutatus* (voor *P. sticticus*: zie tabel 2). Melanistische exemplaren: gestippeld. Mannetjes boven de lijn, wijfjes eronder.

ervan valt weinig te zeggen. De afname van *P. manicatus* is minder verheugend, deze soort moet zo langzamerhand tot de zeldzame soorten gerekend worden. En dat terwijl zijn (vermoedelijke) habitat, ruderales, opgespoten terreinen, juist meer lijkt voor te komen dan vroeger. Ook de afname van *P. peltatus*, een soort die men in veel verschillende biotopen kan tegenkomen, roept vragen op. Deze soort blijft echter tot de algemenere soorten behoren.

Dankzegging

Ik wil graag al diegenen bedanken, die mij behulpzaam zijn geweest bij het verzamelen van de voor dit artikel benodigde gegevens: J.A.W. Lucas, D. Prins en A. Veltman, die mij thuis ontvingen; B. Brugge, J. Delfos en G. Stobbe, die mij hielpen bij het bekijken van de collectie in "hun" museum (en hun eigen collectie); B. van Aartsen, A. Barendregt, O. Brinkkemper, mevr. F. Dingemans, E. en R. van der Hut en P. Thomas, die hun collectie bij mij brachten of lieten brengen; V.S. van der Goot, die zijn kaartstelsel voor mij copieerde. Verder ben ik dank verschuldigd aan dr. P.J. van Helsdingen, die mij het idee voor deze studie heeft geleverd en mij hierbij heeft begeleid en drs. J. van Tol en H. Peters, die o.a. de computerverwerking van de gegevens op zich hebben genomen.

Summary

This paper concerns the recognition and distribution of the species of the genus *Platycheirus* Lepeletier & Serville (Diptera: Syrphidae) in the Netherlands. This is a group of small, inconspicuous hoverflies, that are mostly found on grasses, trees and other plants with anemophilous flowers, where they feed on pollen.

When using other keys, considerable problems can arise in determining the species, especially when dealing with females. This paper presents a new key, which not only contains all useful characters mentioned in other keys, but also some new characters. Emphasis is laid on the reliability of the determination. In contrast with other keys males and females are not dealt with separately. *P. podagratus* Zett., *P. fasciculatus* Loew and *P. melanopsis* Loew, which have been caught in surrounding countries, have not been recorded from the Netherlands and are not included in the key. The second part of this paper is a report on the distribution of the *Platycheirus* species in the Netherlands. Distribution maps of all species and diagrams of the number of records in each period of ten (sometimes eleven) days in the months March to November are given. Main characters, distribution, habitat, seasonal distribution and status of each species are discussed. The following species have been recorded from the Netherlands: *P. ambiguus*: a rare spring species, mainly caught in woodlands in the south of Limburg in April-May.

P. albimanus: common, especially in woody surroundings in May.

P. angustatus: uncommon, but widespread, most specimens caught on grasslands, in August and September.

P. clypeatus: abundant on grasslands in May and July-August.

P. discimanus: rare, mainly caught in the surroundings of Arnhem and Baarn in April-May.

P. fulviventris: uncommon, but locally common in marshy area in the North and West in June and August.

P. immarginatus: rare, marshes in the coastal area and along rivers. May to September.

P. manicatus: uncommon, pioneer-vegetations in the Southern parts of Limburg, the coastal area and along rivers, May and August.

P. ovalis: rare, limited to the Southern parts of Limburg, May.

P. peltatus: common and widespread, May and August.

P. perpallidus: very rare, found near oligotrophic fen in the East and one specimen from the Flevopolders. May, June and August.

P. scambus: locally common in the North and West on grasslands, May and August.

P. scutatus: common in woody surroundings, May-June and August.

P. sticticus: very rare, limited to the Southern parts of Limburg. May and June.

P. tarsalis: rare, limited to the Southern parts of Limburg, May.

An attempt is made to deduce from the number of records, whether the species of this genus have become more or less abundant during the last century. This is not as simple as it seems, because of differences in activity of hoverfly collectors in each period. However, two of the species mentioned seem to have reduced in numbers: *P. manicatus* and *P. peltatus*, whereas *P. fulviventris* seems to have become more common.

Literatuurlijst

De literatuur, die is gebruikt bij het samenstellen van de determinatietabel, is gemerkt met een *.

- * Barendregt, A., 1982. Zweefvliegencatalogus. - Jeugdbondsuitgeverij, 's Graveland: 84 pp., 157 figs.
- Barendregt, A., 1985. Het voorkomen van het genus *Brachyopa* (Diptera: Syrphidae) in Nederland. - Nieuwsbrief Eur. Invertebrate Survey - Nederland, 16: 11-16.
- * Coe, R.L., 1953. Diptera, Syrphidae. - Handbooks for the identification of British insects, 10(1): 1-98, figs. 1-46.
- * Dušek, J. & P. Laska, 1982. European species related to *Platycheirus manicatus*, with a description of two new species (Diptera, Syrphidae). - Acta ent. bohemoslov., 79: 377-392, 43 figs.
- Goot, V.S. van der, 1954. Zweefvliegeninventarisatie Noordoostpolder, augustus 1952. - De Lev. Natuur, 57: 187-192.
- Goot, V.S. van der, 1972. Nederlandse zweefvliegenvangsten (Dipt., Syrphidae) in 1970. - Ent. Ber. Amst., 32: 58-61.

- * Goot, V.S. van der, 1981. De zweefvliegen van Noordwest-Europa en Europees Rusland, in het bijzonder van de Benelux. - Bibliotheek K.N.N.V. , 32: 1-275, figs. 1-496.
- * Goot, V.S. van der & R.A.J. Grabrandt, 1970. Some species of the genera *Melanostoma*, *Platycheirus* and *Pyrophaena* (Diptera, Syrphidae) and their relations to flowers. - Ent. Ber. Amst. , 30: 135-143, 1 fig., 4 tabs.
- Leereveld, H., 1982. Anthecological relations between reputedly anemophilous flowers and Syrphid flies. iii. Worldwide survey of crop and intestine contents of certain anthophilous Syrphid flies. - Tijdschr. Entom. 125 (2): 25-35.
- * Lundbeck, W., 1916. Lonchopteridae, Syrphidae. - Diptera Danica, 5: 603 pp., 202 figs.
- * Sack, P., 1932. Syrphidae, Conopidae. - In: Lindner, E., Die fliegen der Palearctischen region, 31: 1-451, figs. 1-389, 18 pl.
- * Seguy, E., 1961. Diptères Syrphides de l'Europe occidentale. - Mémoires du Museum National d'Histoire Naturelle, serie A: Zool. , 23: 1-248, figs. 1-48.
- * Stubbs, A.E., 1983. British Hoverflies. - Entomological & Natural History Society, London. 253 pp., textfigs. , 13 plates.
- * Verrall, G.H., 1901. Syrphidae. - British Flies, 8: 127-691, figs. 118-458.

Magdalena Moonsstraat 25, 2313 ZB Leiden

Topografische kaarten

Nieuwe kaarten met UTM coördinaten

Zoals ook in de vorige nieuwsbrief (16: 49) werd opgemerkt, is het vinden van UTM coördinaten met grote nauwkeurigheid niet altijd eenvoudig. Tot nu toe kon men beschikken over de nogal grove 1 : 250 000 kaarten, waarvan grijsdrukken zijn opgenomen in de EIS Handleiding en Atlas. Daarnaast wordt de topografische kaart 1 : 50 000 tevens met UTM grid uitgegeven, naast die met Amersfoort grid. De UTM kaarten zijn maar op enkele plaatsen (zoals het Centraal Bureau) te raadplegen en nogal prijzig voor aanschaf t.b.v. eigen gebruik. Een tweetal ontwikkelingen in de uitgaven van de Topografische Dienst maken dat deze problemen nu grotendeels opgelost zijn, en het voor weinig geld nu voor iedereen mogelijk is de juiste UTM coördinaten met een nauwkeurigheid van 1 x 1 km te coderen.

Topografische kaart 1 : 25 000

De "gewone" topografische kaart 1 : 25 000 wordt sedert ongeveer 1981 in een nieuwe uitvoering uitgegeven, nl. gevouwen en voorzien van een op de kaartrand gedrukte groene omslag met bladindeling van de belendende kaarten. Op deze kaarten wordt naast het "verschoven Amersfoort grid", het UTM grid vermeld door middel van

randcoördinaten in blauw. Met een lange lineaal (50 cm), kan men simpelweg voor elk punt de UTM coördinaten vinden. Gebruik hiervoor alleen de laatste twee grotere cijfers, en kijk voor de lettercodes in de EIS Handleiding. Vertalen naar EIS matrixnummers is niet nodig, en wordt ten sterkste afgeraden. Wel moet men ponsformulieren met matrixnummers gescheiden inleveren van formulieren met UTM coördinaten. Men heeft met deze kaarten nu tevens de mogelijkheid om van elk punt zowel de UTM als de Amersfoort coördinaten te bepalen. De topografische kaarten zijn behalve bij de Topografische Dienst, nu ook bij veel (kantoor-) boekhandels te koop. De prijs bedraagt f 9,90 per stuk, f 12,50 voor samengestelde bladen (zoals van de waddeneilanden). De duurdere op linnen geplakte kaarten zijn niet geschikt, aangezien bij het opplakken de randcoördinaten weggesneden worden.

Topografische kaart 1 : 100 000

Deze nieuwe uitgave is in feite een fotografische verkleining van de 1 : 50 000 kaarten, en wordt uitsluitend uitgegeven met UTM grid. De kaart 1 : 100 000 wordt uitgegeven in acht bladen volgens bijgaande bladindeling, en kost f 15,00 per stuk (plano uitvoering). Ook deze kaart is in de boekhandel gesignaleerd voor de iets hogere prijs van f 18,90 (gevouwen). De kaarten zijn voortreffelijk uitgevoerd, en tonen alle details die men ook op de 1 : 50 000 kaart kan zien.

Door de lage prijs voor deze grote bladen kan men nu eenvoudig alle vindplaatsen binnen zijn/haar eigen regio coderen. Voor f 120,- plus porto beschikt men zelfs over een uitstekende, gekleurde kaart voor heel Nederland. Aangeraden!

Bestellen

De kaarten worden geleverd door:
Topografische Dienst, afd. Kaartverkoop
Postbus 115, 7800 AC Emmen. Telefoon:
05910 - 96888. Bestellen geschiedt schriftelijk, betaling na ontvangst rekening.

Erik van Nieuwerkerken

